

СЪКРОВИЩЕ ОТ МОНЕТИ ОТ XIII В., НАМЕРЕНО В ПЕТРИН

Игор ЛАЗАРЕНКО

*Регионален исторически музей – Варна, бул. „Княгиня Мария Луиза“ № 41,
Варна 9000; lazarenko@mail.bg*

ABSTRACT

The article presents a hoard of coins of different date. It comprises a hyperpyron of the Byzantine Emperor Michael VIII Palaeologus (1258 – 1282), twelve silver aspers of the Trebizond Emperor Manuel I Comnenus (1238 – 1263) or of the „Manuel I Comnenus“ type and four silver Venetian grossi with clipped peripheries – two of Reniero Zeno (1253 – 1268) and two of unidentified doges from the 13th – early 14th century. They were discovered in 2021 in an embankment on the outside of Tower No 2 of the medieval town of Petrin.

The coins date from the 13th century, but were buried most probably in the early 14th century because the Venetian grossi have been clipped – an activity carried out mainly in the 14th century.

Keywords: Petrin; Trebizond; Venice; hyperpyron; aspers; grossi; Michael VIII Palaeologus; Manuel I Comnenus; John II Comnenus; Reniero Zeno

Средновековният град Петрин (днес Петрич кале) е разположен в северозападната част на Авренското плато, над с. Разделна, общ. Белослав, обл. Варна (Иречек 1899, 852; Шкорпил 1929, 105; Маринов 1940, 28 – 29, 52, 58; Рашев 1982, 184, № 152; Маргос 1987, 32 – 36; Плетньов 1995, 244; Плетньов и кол. 2015, 675 – 676; Аджемлерски 2013, 28 – 29; Манолова-Войкова 2019, 79 – 112). От 2014 г. екип на Регионален исторически музей – Варна провежда ежегодни разкопки. При тях чести находки са монети от различни епохи (Плетньов и кол. 2015, 675 – 678; Плетньов и кол. 2016, 722 – 724; Плетньов и кол. 2017, 597 – 599; Плетньов и кол. 2018, 527 – 529; Манолова-Войкова, Лазаренко 2019, 505 – 507; Манолова-Войкова, Лазаренко 2020, 1166 – 1170; Manolova-Voykova, Lazarenko 2021, 345 – 388).

През 2021 г. на склона на насип от външната страна на южната стена на кула № 2 е открито малко съкровище от една златна и

шестнадесет сребърни монети, повечето слепени помежду си. Около тях няма керамични фрагменти, нито следи от тъкан по повърхността им. Очевидно са били заровени, без да са поставени преди това в съд или кесия.

Не може да се каже дали това са всички първоначално укрити монети. В непосредствена близост до мястото на намирането им при разчистването на крепостната стена и кулата през 2017 г. големите камъни, примесени с хоросанови късове и пръст, бяха отстранени със земекопна техника (Плетньов и кол. 2018, 527). Въпреки че тогава непрекъснато се използваше детектор за метал, каменните струпвания затрудняваха щателното претърсване.

След разделяне и почистване се установи, че монетите са една византийска перпера, дванадесет трапезундски аспри и четири венециански гроша (матапани).

КАТАЛОГ

ВИЗАНТИЙСКА ИМПЕРИЯ

Михаил VIII Палеолог (1258 – 1282)

Перпера. Трето златно монетосечене, втора фаза (септември 1272 – 1282). Монетен двор Константинопол (**табло I. 1**).

Лице: М – I (θ?) със знаци (–) за съкращения над буквите. Допясна фигура на св. Богородица Оранта с нимб, туника и мафорион, насреща, с вдигнати за молитва ръце, в центъра на кръгла крепостна стена с шест групи по три кули, символизираща Константинопол. Долу от двете страни на св. Богородица – сигли Р и М. Линеарен кръг.

Опако: Вертикален надпис в две колони с по пет и три реда:

Х/ М/ ΔΕ/ [C]ΠΟ/ ΤΗ – [ΟΠ]/ ΑΛ/ Ε. Горе в средата – ΙC. Вляво императорът със стема с препендули, дивитисион и лорос, коленичил, насреща. Ръцете му са събрани пред гърдите в молитвен жест. Над него се е надвесил и го придържа Архангел Михаил с нимб и крила. Вдясно Исус Христос с кръстат нимб, туника и колобион седи на трон. С дясната ръка коронясва императора, а в лявата държи евангелие. Двоен линеарен кръг. Върху периферията горе, вляво графит – Ν.

Лит.: Bendall 1988, 18, Nos. 5.1 – 3, 83, Nos. 5.1 – 3; Grierson 1999, Class III-b, 111, Pl. 2, 20 – 21; Lianta 2009, 189 – 191, Nos. 494 – 504; Дочев 2017 каталог, 8 – 9, № 013 – 014.

I. AV; корубесто ядро; 26/24 мм; 4.06 г; ↑; ПК, пол. инв. № 1/2021.

ТРАПЕЗУНДСКА ИМПЕРИЯ

Мануил I Комнин (1238 – 1263) или тип „Мануил I Комнин“
от управлението на императорите Андроник II Комнин (1263 – 1266)
и Георги II Комнин (1266 – 1280).

Аспри. Монетен двор Трапезунд.

Лице: Вертикален надпис в две колони с по четири реда:

Ο/ Α/ ΓΙ/ Ο – ΕΥ/ ΓΕ/ ΝΙ/ Ο. Някои от буквите са със серифи в края. Св. Евгений с нимб и мантия – прав, насреща. В дясната ръка държи кръст с дълга дръжка. Лявата ръка е пред гърдите. Зрънчест кръг.

Опак: Вертикален надпис в две колони с по три реда:

М/ N/ Λ – О / К/ М. Императорът със стема с перпендули, дивитисион, лорос и хламида – прав, насреща. В дясната ръка държи лабарум с дълга дръжка, а в лявата ръка – анексикакия. Горے, вдясно от главата му – Божиата десница, която го благославя. Зрънчест кръг.

Лит.: Retowski 1910, 26 – 60, Nr. 11 – 191, Taf. I – IV, Nr. 11 – 189; Wroth 1911, 237 – 255, Nos. 8 – 98, Pls. XXXII, No. 11 – XXXV, No. 4; Голенко 1959, 141 – 149, № 5 – 60, табл. 1 – 3; Йорданов 1984, 92, табл. XXXVIII, № 7 – 9.

1. Допълнителни знаци: на опакото, вляво, между дръжката на лабарума и краката на владетеля – ☉.

Лит.: Retowski 1910, 34, Nr. 57, Taf. II, Nr. 57 (вариант от група d със знак ☉ или С между дръжката на лабарума и владетеля); Wroth 1911, 242, No. 29, Pls. XXXIII, No. 5; Голенко 1959, 148, № 51, табл. 3, № 51.

AR; плоско ядро; 23/21 мм; 2.22 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 2/2021 (**табло I. 2**).

2. Допълнителни знаци: на опакото, вляво, между дръжката на лабарума и краката на владетеля – ☉ или ∙.

Лит.: Retowski 1910, 34, Nr. 57, Taf. II, Nr. 57 (вариант от група d със знак ☉ или С между дръжката на лабарума и владетеля) или Retowski 1910, 51, Nr. 151 (вариант δ на група m с точки върху и до дръжката на лабарума); Wroth 1911, 242, No. 29, Pls. XXXIII, No. 5 (със знак ☉) или Wroth 1911, 244, No. 43 (с ∙); Голенко 1959, 148, № 51, табл. 3, № 51 (със знак ☉) или Голенко 1959, 141, № 6, табл. 1, № 6 (с ∙). AR; плоско ядро; 21/20.5 мм; 2.66 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 2/2021 (**табло I. 3**).

3. Допълнителни знаци: на лицето, вляво, над рамото на св. Евгений, между дръжката на кръста и нимба му – ∙; върху дръжката на кръста на св. Евгений – ∙; вляво от дръжката на кръста – ∙; на опакото, вляво, между дръжката на лабарума и тялото на владетеля – ☉. Възможно е под ☉ да е имало и друга буква (например Λ?) или символ, който в момента не личи.

Лит.: Retowski 1910, 34, Nr. 57 или 58 (вариант от група d със знак ☉ или С, или ☉/Λ между дръжката на лабарума и владетеля); Голенко 1959, 148, № 51, табл. 3, № 51 (със знак ☉) или Голенко 1959, 148, № 52, табл. 3, № 52 (със знак ☉/Λ).

AR; плоско ядро; 22 мм; 2.17 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 4/2021 (**табло I. 4**).

4. Допълнителни знаци: на лицето, вляво, над рамото на св. Евгений, между дръжката на кръста и нимба му – ∙; на опакото, върху дръжката на лабарума знак – X; вляво, над рамото на императора, между дръжката на лабарума и шията му – ∙.

Лит.: Retowski 1910, 36, Nr. 65 (вариант от група f със знак (буква?) X върху дръжката на лабарума); Wroth 1911, 242, Nos. 30 – 31.

AR; плоско ядро; 20/21 мм; 2.34 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 5/2021 (**табло I. 5**).

5. Допълнителни знаци: на лицето, вляво, над рамото на св. Евгений, между дръжката на кръста и нимба му – ∙; на опакото, върху дръжката на лабарума знак – X; вляво, над рамото на императора, между дръжката на лабарума и шията му – ∙; под лявата ръка – ✠.

Лит.: Retowski 1910, 36, Nr. 66 – 67, Taf. II, Nr. 66 (вариант от група f със знак (буква?) X върху дръжката на лабарума); Wroth 1911, 242, Nos. 32 – 33.

AR; плоско ядро; 22/21.5 мм; 2.49 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 6/2021 (**табло I. 6**).

6. Допълнителни знаци: на лицето, вдясно от главата на св. Евгений, между буквите Є и Γ – ∙; на опакото, върху дръжката на лабарума знак – ∙.

Лит.: Retowski 1910, 41 – 42, Nr. 97 – 98, Taf. III, Nr. 97 (вариант от група k със звезда върху дръжката на лабарума); Wroth 1911, 251, No. 80, Pl. XXXIV, No. 7; Голенко 1959, 142 – 143, № 9 – 14, табл. 1, № 9 – 14.

AR; плоско ядро; 21.5/20 мм; 2.58 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 7/2021 (**табло I. 7**).

7. Допълнителни знаци: на лицето, вляво, над рамото на св. Евгений, между дръжката на кръста и нимба му – ∙; на опакото, вдясно, под ръката на владетеля – ∙.

Лит.: Retowski 1910, 44, Nr. 115 Taf. III, Nr. 155 (вариант от група l със символ, подобен на розетка, обикновено разположен под лявата мишница, рядко между императора и лабарума); Wroth 1911, 251, No. 81, Pl. XXXIV, No. 8; Голенко 1959, 149, № 57, табл. 3, № 57 (розетката е с пет точки/листа).

AR; плоско ядро; 21.5/21мм; 2.51 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 8/2021 (**табло I. 8**).

8. Допълнителни знаци: на лицето, вляво, между дръжката на кръста и краката на св. Евгений – ∷; върху дръжката на кръста – ∷; на опакото, върху дръжката на лабарума – ∷ (?); вляво, между дръжката на лабарума и краката на владетеля – ∷; и неясна буква (Λ?).

Лит.: Retowski 1910, 48, Nr. 136, Taf. IV, Nr. 136 (вариант β от подгрупа II на група m с шест вертикално разположени точки върху и до дръжката на лабарума); Голенко 1959, 145, № 33, табл. 2, № 33.

AR; плоско ядро; 21.5/21мм; 2.41 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 9/2021 (**табло I. 9**).

9. Допълнителни знаци: на лицето, върху дръжката на кръста – ∷ (?); вляво, между дръжката на кръста и краката на св. Евгений – ∷; на опакото, върху дръжката на кръста – ∷ (?); вляво, между дръжката на лабарума и краката на владетеля – ∷.

Лит.: Retowski 1910, 49, Nr. 142 (вариант γ от подгрупа II на група m с четири вертикално разположени точки върху и до дръжката на лабарума); Wroth 1911, 244, No. 43 (вариант с две точки до императора и точки върху дръжката на лабарума и на кръста); Голенко 1959, 143, № 15, 16, 19, табл. 1, № 15, 16, 19 (аналог само за страната с изображение на императора).

AR; плоско ядро; 21.5/22 мм; 2.30 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 10/2021 (**табло I. 10**).

10. Допълнителни знаци: на лицето, вляво, между дръжката на кръста и краката на св. Евгений – ∷; вляво, над рамото на св. Евгений, между дръжката на кръста и нимба му – ∙; на опакото, вляво, между дръжката на лабарума и краката на владетеля – ∙ или ∷; вляво, над рамото на владетеля, между дръжката на лабарума и шията му – ∷.

Лит.: Retowski 1910, 54, Nr. 163 – 164, Taf. IV, Nr. 164 (вариант β от група n с вертикално разположени точки вдясно или вляво от дръжката на лабарума, но на самата дръжка няма точки) (аналог само за страната с изображение на императора); Wroth 1911, 246, No. 53; Голенко 1959, 143, № 18, 19, табл. 1, № 18, 19 (аналог само за страната с изображение на св. Евгений).

AR; плоско ядро; 20/21.5 мм; 2.53 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 11/2021 (**табло I. 11**).

11. Допълнителни знаци: на лицето, върху дръжката на кръста – ∷ (?); вляво, над рамото на св. Евгений, между дръжката на кръста и шията му – ∙; вляво, между дръжката на кръста и краката на св. Евгений – ∷.

Лит.: Заради лошо запазено изображение на опакото допълнителните знаци не личат и не може да се групира по Retowski 1910; Wroth 1911; Голенко 1959.

AR; плоско ядро; 21/22 мм; 2.45 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 12/2021 (**табло I. 12**).

12. Допълнителни знаци: не личат.

Лит.: Заради лошо запазено изображение на опакото допълнителните знаци не личат и не може да се групира по Retowski 1910; Wroth 1911; Голенко 1959.

AR; плоско ядро; 20/23 мм; 2.35 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 13/2021 (**табло I. 13**).

ВЕНЕЦИАНСКА РЕПУБЛИКА

Джакопо Тиеполо (1229 – 1249) или Марино Морозини (1249 – 1253)

Грош. Монетен двор Венеция.

Лице: Надпис IC – XC със знаци (–) за съкращения над буквите. Исус Христос с кръстат нимб, туника и колобион, седи на трон с високо облегалo, украсен с четири трилистника, насреща. С лявата ръка държи евангелие върху коленете си, а с дясната благославя.

Опako: Дъговиден надпис ... – ∙S•M•VENETI•; в средата – вертикален надпис DVX. Дожът (вляво) и св. Марко (вдясно) прави, насреща, държат помежду си знаме с дълга дръжка. Дожът е със саκος и мантия. В лявата ръка държи анексикакия. Св. Марко е с нимб, туника и колобион. В лявата ръка държи евангелие.

Лит.: CNI 1915, 31 – 32, No 1 – 10, Tav. II, No. 4; CNI 1915, 33 – 34, No 1 – 16, Tav. II, No. 7.

1. Допълнителни знаци: не личат.

AR; плоско ядро; орязана периферия; 19.5 мм; 1.36 г; ↑↓; липсва част от периферията; ПК, пол. инв. № 16/2021 (табло II. 14).

Раниери Зено (1253 – 1268)

Грошове. Монетен двор Венеция.

Лице: Надпис IC – XC със знаци (–) за съкращения над буквите. Исус Христос с кръстат нимб, туника и колобион, седи на трон с високо облегалo, украсен с четири трилистника, насреща. Зрънчест кръг.

Опако: Дъговиден надпис •RA•CENO• – •S•M•VENETI•; в средата – вертикален надпис DVX. Дожът (вляво) и св. Марко (вдясно) прави, насреща, държат помежду си знаме с дълга дръжка. Дожът е със сакос и мантия. В лявата ръка държи анексикакия. Св. Марко е с нимб, туника и колобион. В лявата ръка държи евангелие. Зрънчест кръг.

Лит.: CNI 1915, 35 – 39, No 1 – 35, Tav. II, No. 10; Дочев 1992, 163 – 164.

1. Допълнителни знаци: на лицето, в дясното поле – ✚, а в лявото поле – •.

AR; плоско ядро; орязана периферия; 19 мм; 1.37 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 14/2021 (табло II. 15).

2. Допълнителни знаци: на лицето, долу между краката на Исус Христос – •.

AR; плоско ядро; орязана периферия; 19.5/18.5 мм; 1.44 г; ↑↓; ПК, пол. инв. № 15/2021 (табло II. 16).

Неопределен дож от XIII – XIV в.

Грош. Монетен двор Венеция.

Лице: Надпис IC – XC със знаци (–) за съкращения над буквите. Исус Христос с кръстат нимб, туника и колобион, седи на трон с високо облегалo, украсен с четири трилистника, насреща. С лявата ръка държи евангелие върху коленете си, а с дясната благославя.

Опако: Дъговидният надпис липсва; в средата – вертикален надпис DVX. Дожът (вляво) и св. Марко (вдясно) прави, насреща, държат помежду си знаме с дълга дръжка. Дожът е със сакос и мантия. В лявата ръка държи анексикакия. Св. Марко е с нимб, туника и колобион. В лявата ръка държи евангелие.

1. Допълнителни знаци: не личат.

AR; плоско ядро; орязана периферия; 18/14 мм; 1.01 г; ↑↑; запазени са ⅔ от ядрото; ПК, пол. инв. № 17/2021 (табло II. 17).

Време на укриване на съкровището

С изключение на двата венециански гроша, при които липсва част от ядрото, където са били изписани имената на дожите, всички останали монети могат да бъдат определени. Въпреки това само перперата на Михаил VIII Палеолог и матапаните на Раниери Зено категорично са от тяхното управление.

Трапезундските аспри може да са както на Мануил I Комнин, така и тип „Мануил I Комнин“ от неговите наследници Андроник II Комнин (1263 – 1266) и Георги II Комнин (1266 – 1280) (Соколова 1974, 139 – 140, 143; Georganteli 2010, 96; Βασιλείου 2019, 79 – 80), т.е. времето на отсичането им да не е до 1263 г., а до 1280 г.

Макар да не е в пряка връзка с датиране на съкровището, трябва да се има предвид, че в Петрич кале през 2018 г. бяха намерени две трапезундски аспри на Йоан II Комнин (1280 – 1297) (Лазаренко 2020, 281). Неговите монети се срещат по-рядко от Маноиловите, но все пак ги има във Варненско – Варна, с. Водица, общ. Аксаково, средновековен град Кастрици, средновековен град Петрен (Лазаренко 2020, 281), Каварненско (Лазаренко 2020, 281), средновековен град Преслав и Бургаско – с. Добра поляна, общ. Руен, с. Руен, с. Тръстиково, общ. Камено (Иванов 2005, 58 – 61; Теодосиев 2017, 59), средновековен град Русокастро, общ. Камено, (карта 3). В Преслав (Йорданов 1978, 208; Йорданов 1984, 114, 118, бел. 21, 249, табл. XXXVIII, 7 – 9) и Петрин са открити аспри на двамата владетели (Лазаренко 2020, 280 – 282) (**карти 2, 3**). Това показва, че те са били използвани едновременно и вероятно са били донесени заедно в средновековна България. Ако предположение-то е вярно, то всички известни трапезундски аспри от Варненско (Лазаренко 2020, 281), Добричко (Лазаренко 2020, 281; Парушев 2015, 143), Шуменско (Йорданов 1978, 208; Йорданов 1984, 92, 114, 118, бел. 21; Жекова 2006, 27, 117 – 118), Разградско/ Русенско (Дзанев 1995, 224; Дзанев 2011, 131 – 142; Дочев 2017, 260; Теодосиев 2017, 408), Бургаско, Сливенско (Йорданов 1978, 208) и от неуточнени места в България (Авдев 2005, 102, бел. 1) (**карти 2, 3**) са постъпили в днешна Източна България след 1280 г., през управлението на Йоан II Комнин.

Въпреки че на два гроша от петринското съкровище липсват перифериите с надписите, където са били имената на дожите, могат да се направят някои наблюдения за относителната им датировка.

На аверса на първия се вижда, че лакътят на свитата дясна ръка на Исус Христос допира възглавницата върху трона, а на реверса краищата на нимба на св. Марко са до раменете му. Това са характерни особености, познати само при емисиите на Джакомо Тиеполо (1229 – 1249) и Марино Морозини (1249 – 1253) (CNI 1915, Tav. II, Nos. 4, 7; Јовановић 1980, 181). Затова е сигурно, че монетата е от периода 1229 – 1253 г.

При втория грош има разстояние между десния лакът на Исус Христос и възглавницата върху трона, а краищата на нимба на св. Марко са от двете страни на врата му. Такива са изображенията върху грошовете на Раниери Зено и на следващите дожи (CNI 1915, Tav. II, Nos. 10, 13, 18, 23, 27, 30, Tav. III, Nos. 2, 5, 11, 16, 24; Јовановић 1980, 182). Въпреки че в съкровището има два гроша на Раниери Зено, частично запазеният екземпляр едва ли е негов, защото изображенията от двете страни са разположени ↑↑ едно спрямо друго. Той най-вероятно е на друг дож, който би трябвало да е управлявал по-късно. При прегледа на налични в български музеи матапани се

установи, че това разположение на изображенията е много рядко и се среща понякога само при грошове на Пиетро Градениго (1289 – 1311) и на Франческо Дандоло (1329 – 1339). Допускането, че фрагментът е от грош на Пиетро Градениго, е приемливо предвид хронологията на останалите монети от петринското съкровище и на венецианските монети, откривани в Североизточна България. Негови екземпляри има в гроб в двора на храм „Св. 40 мъченици“ или от друго място (Царевец?) във Велико Търново (Дочев 1992, 164, Дочев 2004, 174; Дочев 2017, 271, № 15) и в находките от с. Кривня, обл. Русе (Дзанев 2011, 131, 135, табло XXVII.11, 12; Теодосиев 2017, 408), от с. Дряновец, обл. Разград (Герасимов 1939, 342 – 343; Дзанев 2011, 134; Теодосиев 2017, 394) и от Преслав (Конаклиев, Дончева 2012, 124, табло XXIII.2; Теодосиев 2017, 568). Единични монети се съхраняват в нумизматичните фондове на РИМ – Варна, РИМ – Шумен, РИМ – Разград и РИМ – Русе. Допускането грошът да е на Франческо Дандоло, е малко вероятно, защото до момента не ми е известно негови монети да са намирани в Източна България.

Съществува и друга възможност за емитент на последния грош от Петрин. Сегашното му тегло е такова, че той като цял (без да се взима предвид орязването на периферията) не е тежал повече от 1.50 г. Този грамаж е характерен за имитациите на венециански грошове, а не за оригиналите. При българските подражания разположението на изображенията ↑↑ се среща често.

Повечето публикувани имитативни грошове от Североизточна България възпроизвеждат тези на Джовани Дандоло (1280 – 1289) (Жекова 2006, 42, 145; Конаклиев, Дончева 2012, 124 – 125). В нумизматичната колекция на РИМ – Варна има седем такива монети. Пет вероятно са част от съкровище, намерено през или преди 1939 г. в района на с. Осеново (Дишбудах), общ. Аксаково (инв. № V 193 – 197), една е от м. Побитите камъни (Дикилитах), общ. Аксаково (инв. № V 169) и една от Варна (инв. № V 318). При две от тях посоката на изображенията едно спрямо друго е ↑↑. Отсичането им се локализира в Северозападна България (Видинското деспотство) и се датира най-рано в последното десетилетие на XIII в. (Пенчев 1983б, 36; Пенчев 1990, 195 – 196). Според други версии те са емитирани през първите години от царуването на Теодор Светослав (1300 – 1321) (Попов 2020, 88, 98), между 1323 г. и 1331 г. (Сотиров 2001, 314) или през периода 1330 – 1355 г. (Авдев 2005, 154 – 155).

Все пак мисля, че проблемният грош е по-скоро венециански оригинал, защото матапаните, а не чувствително по-леките техни имитации са били орязвани.

Петринската находка е единствената в България, съдържаща сребърни монети само от XIII в. (изключвам фрагментирания матапан с неуточнен емитент). Същевременно обаче досега няма

нито едно публикувано съкровище със сребърни монети, което безспорно да е датирано в XIII в., т.е. няма основание да се твърди, че тогава някакви сребърни монети са били в обичайна употреба. Затова се приема, че откриваните като единични екземпляри венециански и сръбски грошове от XIII в. са попаднали в местния монетооборот през XIV в. (Авдев 1980, 13 – 21; Йорданов 1984, 114). Подобно нещо се допускаше и за трапезундските аспри (Лазаренко 2020, 281 – 282), макар че има повече основания да се предполага използването им през XIII в. (Авдев 1980, 13, 20, бел. 2; Йорданов 1984, 92, 114).

Причината сребърните монети да не са били популярни в източната половина на Балканския полуостров през XIII в. е, че такива започнали да се отсичат в по-големи количества във Византия от император Андроник II Палеолог (1282 – 1328) през 1304 г. (Grierson 1999, 142; Авдев 2007, 134 – 136; Дочев 2017, 83), а в България – от цар Теодор Светослав (1300 – 1321) около 1315/1316 г. (Авдев 2007, 85 – 86; Дочев 2017, 83, 177). Единствено в крайдунавска Добруджа – контактната зона между Българското царство и Златната орда в последното десетилетие на XIII в. – били издавани и употребявани сребърни дирхеми (Oberländer-Târnoveanu 1993, 291 – 304; Лазаров 2008, 407 – 414). Съкровищата само от или с преобладаващо количество татарски емисии били укривани в първите години на XIV в. след смъртта на Ногай през 1299 г. Известните са от м. Узун баир до с. Михаил Когълничеану, обл. Тулча, Румъния, съставено от 23 439 джучидски дирхеми, 195 византийски перпери, 103 сребърни слитъци и златни, сребърни и бронзови с позлата накити, поставени в седем съда (Iliescu, Simion 1964, 218 – 227, Авдев 2005, 93, 96; Дочев 2017, 250), от сграда на северозападния склон на Царевец, Велико Търново – 6 джучидски дирхеми (Дочев 1992, 167 – 168) и от м. Равна гора до с. Оброчище, общ. Балчик, от което са публикувани 16 джучидски дирхеми (Лазаров 2008, 407 – 414).

Датировката на колективната находка от Петрин се усложнява от обстоятелството, че венецианските монети са с орязани периферии и редуцирани тегла. Стандартните грошове от началото на отсичането им при Енрике Дандоло (1192 – 1205) до най-късния екземпляр, намерен в България, на Джовани Градениго (1355 – 1356) от съкровището с български и венециански грошове от с. Студена, община Перник (Юркова 1978, 77), са с диаметър ~21 мм и тегло между 2.18 г и 2 г (CNI 1915, 27 – 82). Тези от петринското съкровище са с диаметри 19.5 мм, 19 мм, 19.5/18 мм и 18 мм и тежат 1.36 г (изронена периферия), 1.37 г, 1.44 г и 1.01 г ($\frac{2}{3}$ от монетата).

Най-ранната информация за орязване на грошове е от самата Венеция. В указ, издаден през 1278 г., са изброени задълженията на длъжностните лица (массари), които отговаряли за производството

и състоянието на монетите. Те трябвало да следят преди отсичане ядрата да са „красиви и кръгли“, в града да не се използват орязани монети и такива да не бъдат изнасяни извън републиката. Мерките предпазвали търговците от ощетяване и гарантирали качеството на грошовете като местна и международна валута (Papadopoli 1893, 311; Jesse 1924, Nr. 246; Слепова 1982, 110 – 112).

Извън Венеция отделни матапани попадали на места, където се използвали по-леки сребърни монети. В някои случаи това ставало десетилетия след отсичането им. Понеже са от качествено сребро, те били орязвани, за да са съотносими спрямо останалите, използвани в момента монети.

Механичната промяна на намерените в България орязани матапани се датира спрямо теглата на българските и сръбските грошове през XIV в. (Авдев 1980, 14 – 15; Дочев 2021, 199, 233; Пенчев 1983б, 40). Ако се използва този критерий, то орязването им трябва да е станало към края на периода 1347 – 1355 г., когато са били отсичани грошовете на цар Иван Александър (1331 – 1371) от типа „Иван Александър с Михаил Асен/благославящ Исус Христос“ с тегла между 1.45 и 1.50 г (Дочев 2009, 143; Авдев 2005, 171). В такъв случай съкровището от Петрин трябва да е било укрито в средата на XIV в. Подобна датировка обаче няма как да се защити при липсата на сигурни монети от XIV в. в състава му и при наличието на много по-тежките неорязани трапезундски аспри.

Теглото на грошовете от съкровището е съпоставимо с това на имитациите на матапани на Раниери Зено, Лоренцо Тиесполо (1268 – 1275), Джакопо Контарини (1275 – 1280), Джовани Дандоло (1280 – 1289), Пиетро Градениго и Франческо Дандоло (1328 – 1339) (Авдев 1982, 19 – 26; Авдев 2005, 149 – 158; Пенчев 1983а, 27 – 31; Пенчев 1983б, 27 – 43; Конаклиев, Сотиров 2001, 313 – 314, 331, табл. VII Дончева 2012, 124 – 125). Затова може да се приеме, че те са били орязани на място, където са употребявани заедно с имитативни монети. Заради грамажа отсичането и ползването на имитациите се датира в XIV в. (Авдев 1982, 23; Авдев 2005, 149 – 158), но ако за времеопределящ показател се приеме датировката на прототипите, то това трябва да е започнало още през последната четвърт на XIII в., по-точно след 1292 г. (Пенчев 1983б, 35 – 36; Пенчев 1990, 195) или най-късно в началото на XIV в. (Попов 2020, 97 – 98, 100). В такъв случай и орязване на оригинални грошове може да е било извършвано преди края на XIII в.

Сред съкровищата, съдържащи орязани венециански монети, с най-ранна вероятна дата на укриване са тези от *с. Тишевица, общ. Враца* (Пенчев 1983а, 15 – 41; Пенчев 1983б, 27 – 43) и от обект „Патриаршия“ в Дворцовия център в Преслав (Конаклиев, Дончева 2012, 123 – 133, табла XXIII – XXIV). Преди Преславската

находка датировката на Тишевишкото съкровище варираше според различните предложени мнения от самия край на XIII в. до средата на XIV в. – в периода 1295 – 1300 г. (Гълъбов 2001, 88; не по-късно от средата на третото десетилетие на XIV в. (Пенчев 1983б, 29; Пенчев 1990, 113) – 1331/1332 г. (Сотиров 2000, 398 – 40-те и 50-те години на XIV в. (Авдев 1980, 13 – 18, Авдев 2005, 154).

Фактът, че по едно и също време еднакви монети били употребявани в Западна и в Източна България (Конаклиев, Дончева 2012, 130), даде основание да се заключи, че двете съкровища са били укрити около 1311 г., преди отсичането на сребърните емисии на цар Теодор Светослав (1300 – 1321) (Попов 2020, 97, 100).

Орязани венециански грошове се откриват на територията на днешна Европейска Турция. Според датировките на съкровищата, в които има такива (Baker 2014, 246 – 247, Nos. 3 – 4, 252 – 253, Pls. 29 – 30, Nos. 9 – 22; Baker 2018, 488 – 490, Nos. 13 – 15), промяната на теглата е била извършена преди 1330 г. Тя може да е била предизвикана от появата на византийски плоски сребърни монети с принудителен курс. На вид те приличали на венецианските матапани, но за разлика от тях били „лоши“ – по-леки или с ниско сребърно съдържание. Отсечени били в края на 1304 г. по заповед на Андроник II за заплати на каталонски наемници, които, след като победили турците в Мала Азия, дошли на Балканите, за да участват във войната на императора с българите. Въввеждането им в обращение станало през пролетта на 1305 г. С т. нар. „василикони“ испанците плащали на галиполските гърци за животни, хранителни продукти и други неща, които взимали, докато зимували на полуострова (Muntaner 1984 1984, II.40, сар. 210 – 212 = Мунтанер 1994, 58 – 60, §210 – 212). Затова е много вероятно част или всички орязани венециански монети, намерени в България, да са постъпили в това състояние от Византия.

Предвид посочените обстоятелства монетите от Петрин трябва да са били скрити, след като е започнало орязването на матапаните в България и/или Византия и преди да са били отсечени грошовете на Теодор Светослав. Теглото на орязаните грошове е аналогично с това на въведените в употреба след 1292 г. имитативни грошове, възпроизвеждащи тези на Джовани Дандоло и на сръбския крал Стефан Драгутин (1281 – 1316). В последно време началото на сребърното монетосечене на Теодор Светослав се датира след 1311 г. и около 1315/1316 г. (Авдев 2005, 112; Авдев 2007, 86; Дочев 2017, 83; 117; Попов 2020, 98, бел. 53). Аргументите са, че грошовете му тежат колкото татарските дирхеми след проведената през 1310/1311 г. монетна реформа в Златната орда от хан Токта (1291 – 1312) (Авдев 2005, 104 – 112; Авдев 2005, 86), че са с тегло аналогично на византийските василикони от това време (Дочев 2017, 177) или с пред-

лаганата датировка на находките от с. Тишевица и с. Згориград, общ. Враца (Попов 2020, 98, бел. 53). Според тези хронологически репери, ако венецианските грошове са били орязани в България, заравянето на публикуваното тук съкровище трябва да е станало между 1292 г. и 1316 г., а ако са били орязани във Византия – между 1305 г. и 1316 г.

Състав на съкровището

Не е известна друга находка, която да е съставена от византийски, трапезундски и венециански монети. Поотделно перпери, аспри и грошове на същите владетели обаче се откриват в различни райони на Балканите.

Въпреки че император Михаил VIII Палеолог (1259 – 1282) управлявал Византия повече от две десетилетия и разполагал със значителен фискален ресурс, неговите златни емисии са били с по-малки обеми или са били претопявани при наследилите го, защото днес перперите му се срещат рядко. Монетата в Петринското съкровище е от втората фаза на третото златно монетосечене, датирано между 1272 и 1282 г. Това е третият публикуван екземпляр от този период, намерен в България, и е единственият досега в съкровище. Една от другите две перпери е намерена в района на *гр. Златарица, обл. Велико Търново (карта 1)*. Местонамирането на третата не е известно (Дочев 2017, 106 – 107; Дочев 2017 каталог, 8 – 9, № 013 – 014).

В област Варна е открито поне още едно съкровище, в което има перпера на Михаил VIII Палеолог от третото монетосечене, но от първата му фаза (1261 – 1272). Намерено е в късноантичната крепост до с. *Долище, общ. Аксаково (карта 1)*. Включва перпери „Йоанов“ тип (14 бр.), перпера на Михаил VIII Палеолог с вторично доработени лица и фигури върху opakото (1 бр.), сребърна позлатена нагръдна икона (1 бр.), чифт сребърни позлатени наушници, частично запазена сребърна огърлица (1 бр.) и бронзова гривна (1 бр.) (Павлова 2007, 49 – 50; Дочев 2015, 74 – 75; Дочев 2017, 107 – 108, 234, 248 – 249; Дочев 2017 каталог, 7, № 010; Дочев 2019, 2019, 9 – 39; Теодосиев 2017, 77 – 78).

К. Дочев пише, че това съкровище е намерено през 2003 г., съдържа 14 перпери и освен монети и накити има още златни съдове и апликации (Дочев 2015, 74 – 75; Дочев 2017, 234). Същото е повторено от Н. Теодосиев (Теодосиев 2017, 77 – 78). За да се избегнат грешки в бъдещи позовавания, следва да се уточни, че то е намерено през 1988 г., перперите са 15 бр., апликации от колани има в други съкровища от същото място и доколкото е известно, в калето до с. Долище никога не са намирани златни или сребърни съдове.

Трето съкровище от Североизточна България, в което е имало перпери на Михаил VIII Палеолог от третото монетосечене, е *намерено край гр. Смядово през 1946 г. (карта 1)*. Първоизточникът за част от неговия състав е д-р Васил Хараланов от Шумен. Перперите, които той имал в сбирката си, са споменати в три писма до Т. Герасимов. В писма от 20.04.1946 г. и 19.01.1947 г. д-р Хараланов пише, че през 1946 г. купил 4 златни монети на Андроник II с Михаил IX, 11 или 12 на Йоан II Порфирородни (перпери „Йоанов“ тип) и 3 на Михаил VIII Палеолог (Жекова 2018, 45, 52). Това са съобщенията от Т. Герасимов монети от съкровище „Смядово 1946 г.“ (Герасимов 1950, 318). Следвайки актуалните към средата на XX в. научни издания, той определя перперите „Йоанов“ тип като монети на император Йоан II Комнин (1118 – 1143). Последното писмо е от 30. XI. 1958 г. В него, без да посочва брой, д-р Хараланов пише, че ще приложи част от находката от околностите на Смядово с номизми от Андроник II и Михаил IX, Андроник II и Андроник III, Андроник III, Анна Савойска и Йоан V (Жекова 2018, 139).

В последните описи на съкровища от България за смядовското пише, че е било от около 60 перпери. Видени били „Йоанов“ тип (XIII в.) – 12 бр., на Михаил VIII Палеолог, трето сечене – 3 бр., на Андроник II Палеолог (1282 – 1328) с Михаил IX Палеолог (1295 – 1320) – 4 бр. и на Андроник II Палеолог с Андроник III Палеолог (1328 – 1341) – 2 бр. (Дочев 2017, 233; Теодосиев 2017, 583).

При публикуването на една вторично доработвана перпера на Михаил VIII Палеолог от третото монетосечене К. Дочев отбелязва, че въпреки липсата на сигурно местонамиране има косвени данни, че тя е от разпиляно съкровище, укрито в предпланински район край проход във Варненско или Шуменско (Дочев 2015, 75 – 76) (**карта 1**).

Най-северното място, до което е стигнала златна монета на Михаил VIII Палеолог, е *гр. Исакча, близо до устието на р. Дунав (Северна Добруджа, Република Румъния) (карта 1)*. Тя е в съкровище от 70 перпери – „Йоанов“ тип (4 бр.), „Йоанов“ тип, но с вторично доработена обратна страна (1 бр.), Михаил VIII Палеолог, трето монетосечене, първа фаза (1 бр.) и Андроник II Палеолог с Михаил IX Палеолог, емисии от 1294 – 1305 г. (64 бр.) (Condurachi 1949, 163 – 167; Iliescu 1975, 239 – 242; Дочев 2017, 237 – 238).

Единични перпери на Михаил VIII Палеолог от третото монетосечене са намерени в *Несебър* (2 бр.) (Theoklieva-Stoytcheva 2001, 56, No. 140, Pl. XLIV, 3a, b; Димитрова-Чудилова 2003, 190; Дочев 2017, 107; Дочев 2017 каталог, 6, № 007), в Пловдив (2 бр.) (Дочев 2017, 107; Дочев 2017 каталог, 5, № 005), в крепостта „Цепина“, общ. Велинград, обл. Пазарджик (1 бр.) (Дочев 2017, 107; Дочев 2017 каталог, 6, № 008), от района на Омуртаг (Дочев 2017 каталог, 8,

№ 012), от района Лясковец – Златарица, обл. Велико Търново (1 бр.) (Дочев 2017, 107; Дочев 2017 каталог, 6 – 7, № 009) и от Горна Оряховица (Дочев 2017 каталог, 5, № 004) (**карта 1**).

Направеният преглед показва, че повечето известни перпери на Михаил VIII Палеолог, трето монетосечене, които са попаднали в средновековна България, са от източните области.

Тези от съкровищата край Смядово и Исакача са били укрити на границата между XIII и XIV в. или през XIV в.

Златните и сребърните средновековни монетите от калето до с. Долище са значително по-малко на брой от накитите, намерени на същото място. Очевидно всички те са били семейни ценности. Възможно е собствениците им да са ги пазили заради по-високото златно съдържание в сравнение с емисиите на Андроник II Палеолог, особено с тези след реформата от 1304/1305 г., когато официално започнало сечене на монети от злато 12 карата. Същото се отнася и за коментираните по-нататък трапезундски аспри. Затова наличието само на монети от XIII в. сред накитите не може да бъде сигурен критерий, че са били скрити в края на същото столетие, а не през XIV в.

В научната литература има информация за шест съкровища от територията на средновековна България, които съдържат трапезундски аспри. Две от тях са с преобладаващо количество накити, едно най-вероятно е донесено в ново време от Турция и едно никога не е съществувало. Като части от съкровища може да се разглеждат трапезундските монети от две късноантични крепости във Варненско и Шуменско и от средновековната крепост до с. Горица, Бургаско.

Съкровища с монети и накити

Съкровище от землището на с. Здравец, община Търговище (преди в Шуменска околия) (карта 2). Намерено е при риголване на лозя на място, за което няма други археологически данни, т.е. през Средновековието вероятно не е било населявано. Предадено е в Шуменския музей през 1927 г. Състои се от сребърен позлатен нагръден кръст (1 бр.), сребърни верижки (огърлици) (2 бр.), сребърен медальон (1 бр.), сребърен позлатен наушник (1 бр.), фрагмент от златна обица – наушник (1 бр.), сребърни гривни (4 или 5 бр.), сребърни позлатени коланни апликации (13 бр.) и аспра на Мануил I Комнин (1 бр.). Заравянето му се датира в първата половина на XIII в. заради татарска заплаха. Датировката се основава на аналогични накити от Източна Европа, някои от които намерени с монети от XIII и XIV в. Трапезундската аспра е посочена като важен датиращ материал (Антонова 1964, 45 – 49).

Съкровище от Преслав (карта 2). Намерено е по време на археоло-

гически разкопки през 1971 г. в пласт рушевини със следи от опожаряване, датиран с керамика и монети в XIII в. Съставено е от чифт златни обици – наушници, чифт сребърни позлатени обици – наушници, сребърни гривни (2 бр.), перпери „Йоанов“ тип (3 бр.) и аспра на Мануил I Комнин (1 бр.), поставени в каменна касета с капак (Ваклинова 1972, 55; Йорданов 1984, 202, Авдев 2005, 102, бел. 1; Жекова 2013, 308; Дочев 2017, 248, № 22; Теодосиев 2017, 565 – 566; Инкова, Славов 2019, 164 – 167). Укриването му се свързва с похода на Михаил Глава Тарханиот срещу Ивайло и превземането на Преслав през 1278 г.

Съкровища с монети

Съкровище от Туриция(?). В колекцията на Народния музей в Белград има съкровище само от трапезундски монети, което е регистрирано като произхождащо от с. Раброво, общ. Валандово, Република Северна Македония. Състои се от аспри на Мануил I Комнин (14 бр.) и на Алексей II Комнин (1297 – 1330) (2 бр.). При публикуването му е изказано мнение, че не може да е от посоченото място, защото в Сърбия и Македония такива монети няма, най-вероятно е внесено по търговски канал (за трафик на антики?) от Мала Азия (Иванишевић, Радић 1997, 136). По тази причина въпросният монетен куп няма да се вземе под внимание при коментара на съкровището от Петрич кале.

В нумизматичния фонд на Народния музей в Белград има и други трапезундски аспри на Мануил I Комнин, Йоан II Комнин и Алексей II Комнин. В уводната част към каталога, където са публикувани, не се споменава нищо за разпространението им в Сърбия, а при описанията не е отбелязано място на намиране или начин на придобиване за музея (Иванишевић, Радић 2006, 222 – 223).

Съкровище от района на с. Кривня, общ. Ветово, обл. Русе (преди в общ. Сеново, обл. Разград) (**карта 2**). Намерено е през 1952 г. Част от него – 59 сребърни монети, се съхранява в РИМ – Разград. Според Г. Дзанев е почти сигурно, че в музея не са били предадени всички намерени монети (Дзанев 2011, 131). То съдържа трапезундска аспра на Мануил I Комнин (1 бр.), венециански грошове на Лоренцо Тиеполо (1268 – 1275) (1 бр.), на Джовани Дандоло (1280 – 1289) (1 бр.) и на Пиетро Градониго (1289 – 1311) (2 бр.), сръбски грошове на Стефан Драгутин (1276 – 1316) (1 бр.) и на Урош II Милутин (1282 – 1321) (1 бр.), имитации на грошове на Урош II Милутин (1282 – 1321) (2 бр.) и български грошове на Иван Александър от типа „Иван Александър сам“ (1 бр.) и „Иван Александър с Михаил Асен“ (49 бр.). Датира се в края на третата четвърт на XIV в. (Дзанев 1995, 224; Дзанев 2011, 131 – 142; Дочев 2017, 260; Теодосиев 2017, 408).

Съкровище от землището на с. Тръстиково, общ. Камено, обл. Бургас

(карта 3). Намерено е през 1966 г. Състои се от западноевропейски и османски монети от XVII в., вероятно от края на XVI в. до началото на XVIII в., сред които е попаднала една пробита трапезундска аспра на Йоан II Комнин (Иванов 2005, 58 – 61; Теодосиев 2017, 59).

Съкровище от Шуменско(?). Като се позовава на дисертацията на Ив. Йорданов, Ст. Авдев пише за две аспри на Мануил I Комнин от съкровище, намерено в Шуменско (Авдев 2005, 102, бел. 1). В цитираната дисертация за местонамиране на две трапезундски монети е посочен Шумен, а не Шуменско и не е отбелязано, че са били заедно (Йорданов 1978, дисертация, 208). Такова съкровище няма в книгата на Ив. Йорданов за монетите и монетната циркулация в средновековна България от периода 1081 – 1261 (Йорданов 1984, 225 – 226). Две аспри, едната от които пробита, от Шуменско, с последователни инвентарни номера в нумизматичния фонд на РИМ – Шумен, са посочени от Ж. Жекова при обзора на монетите от средновековния Шумен (Жекова 2006, 117, № 869, 870), но и там не става дума за разпиляна колективна находка. Затова приемам, че това съкровище не е съществувало и в случая е налице неточно цитиране.

Съкровища(?) от късноантичните крепости до с. Долище, общ. Аксаково, обл. Варна и до с. Желъд, общ. Смядово, обл. Шумен (карта 2). В РИМ – Варна са предавани наведнъж по няколко трапезундски аспри, които са били намерени в късноантичните крепости при с. Долище и с. Желъд (Лазаренко 2020, 281, бел. 10; Жекова 2006, 118, № 873 – 875). За тях може да се допусне, че са от съкровища, защото в двете крепости няма следи от обитаване през XIII – XIV в. (Дремсизова-Нелчинова, Антонова 1975, 25; Рашев 1982, 184, № 140, 187, № 236), но са открити множество златни и сребърни накити (Павлова 2007, 35 – 53, 74) и монети от това време. Засега не е ясно кога и по какъв повод са били укрити. За тези от с. Долище се предполага, че са били заровени при татарски нашествия в края на XIII в. – началото на XIV в. (Павлова 2007, 35).

Съкровище(?) от средновековна крепост до с. Горица, общ. Поморие, обл. Бургас (карта 2). През ноември 1989 г. в нумизматичния фонд на РИМ – Бургас са постъпили две аспри на Мануил I Комнин (инв. № 718А – 719А), една медна монета на Мицо (1256 – 1263) (инв. № 720А) и четири гроша на Иван Александър (1331 – 1371) от второто му сребърно монетосечене с Михаил Асен (инв. № 721А – 724А). Те са били намерени в антична и/или средновековна крепост до с. Горица, общ. Поморие (Рашев 1982, 187, № 231). Предвид факта, че асприте и грошовете са били предадени заедно и че аспри от XIII в. се намират в нумизматични и археологически комплекси от XIV в., предполагам, че шестте сребърни монети може да са част от колективна находка.

От съдържанието на публикуваните български съкровища с трапезундски аспри се вижда, че в нито едно те не доминират като количество. В тези, които са само от монети, асприте са анахронизъм от предни столетия. Същото е установено за трапезундски монети в няколко по-големи съкровища от Кавказ (Голенко, 1959, 137).

При смесените съкровища монетите са били пазени по-скоро като късове благороден метал, а не като парична сума. Определяне на времето, когато са били скрити според отсичането и най-активното им използване, не е сигурно. Възможно е и те да са много по-късни от средата – втората половина на XIII в., защото трапезундските аспри и перперите „Йоанов“ тип са били в оборот и трезорирани чак до края на XIV в. (Дзанев 2011, 133 – 134; Петрунова 2020, 139 – 141).

Засага съкровището от Петрин е единственото, в което асприте са основното количество укрити монети. Намирането му в обитаван през XIII – XIV в. град, както и наличието на аспри в друг проучван сектор зад крепостната стена показва, че те, макар необичайни за местния пазар, все пак са били в употреба.

От трите вида монети в петринската находка венецианските грошове са най-разпространени както в България, така и на Балканите въобще. Единият е на Джакопо Тиєполо или на Марино Морозини, два са на Раниери Зено и един е на неуточнен дож, възможно на Пиетро Градениго. Най-ранният е сред много малкото екземпляри от първата половина на XIII в., намерени досега в България. Известни са ми само по един на Пиетро Дзиани (1205 – 1229) от Южна Добруджа (Парушев 1993, 164, № 139), на Джакопо Тиєполо от съкровище с матапани, намерено край с. Ракитово, обл. Пазарджик (Юркова 1979, 64; Авдев 1980, 18; Ракова 1983, 34, № 6; Дочев 2017, 273, № 26; Теодосиев 2017, 310) и на Марино Морозини (1249 – 1253) от съкровище с перпери, матапани и солдини, намерено в Перперикон (Дочев 2021, 198 – 199, 233, 264, табло XIV, № 2). Грошът на Марино Морозини е определен като монета на Микеле Морозини (1349 – 1354) и по него е датирано укриването на съкровището към 1349/1350 г. Тази атрибутация е неточна, защото в периода 1349 – 1354 дож е бил Андреа Дандоло (1342 – 1354), а Микеле Морозини е ръководил Венеция за няколко месеца през 1382 г.

В съкровище от 7 венециански и 17 сръбски гроша с неизвестно местонамиране, постъпило през 1893 г. в сбирката на Народния музей в София (НАИМ – София), има по една монета на Пиетро Дзиани и на Джакопо Тиєполо (Пенчев 2007, 213 – 222). Съдейки по съдържанието му, което не е характерно за находките от България, допускам, че е било формирано през Средновековието в земите на днешна Република Северна Македония или е донесено в ново време оттам.

Въз основа на матапани на Раниери Зено се приема, че този венециански номинал се е появил в средновековна България най-рано през неговото управление (Йорданов 1978, 186; Авдев 1980, 13). Срещат се в съкровища (Авдев 1980, 18, № 3, 6; Прокопов, Янев 1982, 27 – 32; Пенчев 1983а, 25; Ракова 1983, 34, № 4, 5, 7; Койчев, Азманов, Мутафов 1986, 31 – 41; Пенчев 2008, 106 – 114; Пенчев 2010, 109 – 114; Дочев 2017, 270, № 7, 273, № 27; Теодосиев 2017, 13, 191 – 194, 241, 251 – 252, 301, 310, 373, 490, 493, 616; Николов 2020, 1174) и като единични монети. Досега всички колективни находки, в които има грошове на Раниери Зено (от с. Игралище, обл. Благоевград; от с. Граница, обл. Кюстендил; от с. Невестино, обл. Кюстендил; от Югозападна България/Кюстендилско (?); от кв. „Панчарево“, София; от Самоков, обл. София; от с. Костандово, обл. Пазарджик; от с. Ракитово, обл. Пазарджик; от Кричим, обл. Пловдив; от Русокастро, обл. Бургас; от с. Тишевица, обл. Враца), са от XIV в. Затова не може да се каже дали те са били използвани още през втората половина на XIII в. Въпросът не се решава и чрез съкровището от Петрин. В него неидентифицираният грош може да е бил отсечен през първото десетилетие на XIV в., а и всички грошове са с орязани периферии. Това е било извършено в средновековна България или Византия, но не е ясно къде и по кое време.

Прави впечатление, че в хомогенните съкровища от матапани, които се откриват в днешна Югозападна България, няма екземпляри с орязани периферии. В смесените монетни съкровища, намирани в Северна България, венецианските грошове са предимно орязани. От тази съпоставка става ясно, че орязването им, ако е било извършено в Българското царство, не може да се датира след времето на отсичане на най-късните цели монети в съкровищата от Югозападна България, защото там то не е било практикувано. Най-вероятно, когато е било извършвано, посочената област не е била в неговите граници, или пък местните жители не са употребявали сребърни монети, отсичани по използвания в България тегловен стандарт.

До момента при разкопките в Петрин не са намерени други венециански монети. Те едва ли са били обичайни за местния оборот и тези в находката по-скоро са били донесени като група отнякъде. Единични екземпляри на Раниери Зено са известни от различни места в Източна България – Варна, Добричко, с. Славейково, общ. Провадия, Шуменско, Преслав, Русенско, Велико Търново, Бургаско, с. Кортен, обл. Сливен, Новозагорско, Стара Загора (Йорданов 1978, 208, 186; Жекова 2006, 158, № 1462; Парушев 2015, 143; Митев, Георгиев 2017, 238, табло XLVII, № 6; Дочев 1992, 163 – 164) (**карта 4**).

Откъде са постъпили монетите в Петрин и къде е формирано съкровището?

Перперата на Михаил VIII е от емисия, отсечена в Константинопол. Ако се приеме, че тя е попаднала в Петрин през XIII в., може да е била донесена от търговци, военни, дипломати или други хора, които са се движели по суша от Византия към Българското царство или Златната орда. Петрин се намира много близо до трасето на пътя, който през Античността е свързвал Константинопол през Марцианополис с легионерските лагери, флотските бази и бродовете на р. Дунав в отсечката Дуросторум – Новиодунум. Няма съмнение, че през втората половина на XIII в. той е бил използван като най-близък и удобен маршрут за татарите при походите им от района на Дунавската делта към Източна Тракия и обратно. През 1264 или 1265 г. татари и българи, под влияние-то на пребивавалия в Константинопол селджукски султан Азатин, минали през Хемус и се опитали да пленят император Михаил VIII Палеолог. Заговорът не успял. След обсада на Енос Азатин бил предаден на татарите и те го отвели във владенията на Ногай (Pachymeris 1980, Mich. Pal., III, 25 = ГИБИ X, 155 – 161). През 1284 или 1285 г. татарите или кумани, наречени скити от крайдунавските земи, нахлули през България в Източна Тракия, но били разбити от куропалат Убертопул – управител и военачалник на областта около Месемврия (Pachymeris 1980, Andr. Pal., I, 29 = ГИБИ X, 185; Кръстев 2019, 463 – 465). Десет години по-късно (1294 г.) император Андроник II (1282 – 1328) бил загрижен от придвижването на татарите (Pachymeris 1980, Andr. Pal., III, 25 = ГИБИ X, 188), като вероятно Пахимер има предвид тяхното приближаване към източната българо-византийска граница.

Краят на 70-те години на XIII в. бил белязан от размирици в България и опит на Михаил VIII Палеолог да наложи със сила свое протеже за български цар. По време на похода срещу Лахана/Ивайло през 1278 г. византийският пълководец Михаил Глава Тарханиот превзел редица крепости в Източна България, сред които и Петрион (Philes 1980, 143, §174 – 175; Златарски 1994, 607). Следващата година Лахана/Ивайло вземал превес във войната с византийците, като разбил последователно две армии, водени от Мурин и Апарин (Pachymeris 1980, Mich. Pal., IV, 19 = ГИБИ X, 181). Първото сражение станало при Диавена. Предполага се, че това средновековно селище е било на мястото на днешния град Девня. Ако е така, то битката се е водила в полето под скалния масив, върху който се намирал Петрин.

При такива военни кампании, в които са участвали византийци и българи, появата на перпери сред местното население като резултат от някакво заплащане или заграбена плячка не е изненадващо.

В случая дори не е необходимо да се търси външен за България посредник, защото латински имитации на византийски златни и медни монети и монетите на първите Палеолози са били „домашни“ пари в Българското царство през целия XIII в. и дори в първите години от управлението на Теодор Светослав (Дочев 2017, 27 – 41, 120 – 121, 161 – 177).

Въпросът с проникването на трапезундските аспри и венецианските грошове в Източна България е по-сложен. Липсата на сухоземна граница между Българското царство, Трапезунд и Венеция и известните корабни маршрути предполагат монетите да са били донесени в България по море. Трябва обаче да се имат предвид две обстоятелства.

Първо, нито асприте, нито матапаните били предназначени за тържища на Латинската империя, възстановената през 1261 г. Византийска империя или България. Асприте били отсичани по тегловния стандарт на селджукските дирхеми и се употребявали предимно в Трапезундската империя, Мала Азия и Грузия (Голенко 1959, 129 – 130, 137 – 138; Βασιλείου 2019, 118, карта № 3; Papadopolou 2016, 1413). Грошовете били за венецианската адриатическа търговия, като постепенно проникнали и се наложили на много места в западната половина на Балканския полуостров (Слепова 1982, 107, 112). По западния бряг на Черно море за по-крупни търговски сделки през XIII в. – началото на XIV в. се използвали латински и византийски перпери (Авдев 2005, 65 – 93).

Второ, има само едно несигурно сведение за морски износ на зърно от България през XIII в. Във венециански документ от 1276 г. се споменава доставка на зърно в Константинопол от областта на Варна, от константинополската Варна или от Вара Константинополеца (Гюзелев 2001, 42 – 43; Атанасов 2009, 23 – 24). Причината за липса на търговски контакти е била много слабото обитаване на крайбрежието между Варна и Калиакра. Наличните към момента данни от писмените извори, от портуланите и от археологическите разкопки показват, че едва при Теодор Светослав по-големите населени места в този район се съживили и превърнали в оборотни пристанища (Лазаренко 2020, 271 – 301). Средновековните градове от Месемврия до Агатопол през втората половина на XIII в. били в границите на Византия.

Трапезундската империя и България били в противоположни краища на Черно море. През пристанищата им минавали кораби, които пътували съответно по източния и западния маршрут от Константинопол към Крим и Азовско море и обратно, но търговски обмен между тях не е имало. Затова намерените в България аспри трябва да са били донесени или от Византия, или от подвластното на татарите Северно Черноморие и разположените там княжество

Теодоро (тясно обвързано с Трапезундската империя) и генуезки колонии в Капитанство Готия. Двете области са били приблизително на еднакво разстояние от Българското царство и на тяхна територия са документирани трапезундски монети от XIII – XIV в. (Guruleva 2010, 401 – 412; Bendal 2016, 1400; Βασιλείου 2019, 118, карта № 3, 119 – 125, 196, 204 – 209).

Очаквано, повечето аспри от България се откриват в хинтерланда на морските градове (Georganteli 2010, 103). Но както вече стана дума, недалеч навътре от брега е минавал и основен път с направление север – юг. Като се вземе под внимание наличието на аспри в Бургаска област, значителното количество византийски монети и предмети, употребявани от българското население, и перперата на Михаил VIII в петринското съкровище, изглежда, че трапезундските монети са постъпили в България от Византия, а не от Крим или от друга територия под контрола на Златната орда. Ако това е станало през втората половина на XIII в. или в самото начало на XIV в., то по-вероятно е да са били донесени по суша.

Макар търговските контакти между венецианците и Българското царство през XIV в. да са ставали основно в черноморските пристанища и във Варна да е имало консул на Венеция (Гюзелев 2001, 82 – 83), малкото известни матапани от района показват, че такива монети не са били използвани при закупуването на суровина за износ от Североизточна България. Символичното присъствие на венециански грошове в монетните съкровища на север от Стара планина – Петрин, обл. Варна – 4 бр.; Преслав, обл. Шумен – 2 бр.; с. Дряновец, обл. Разград – 4 бр.; с. Кривня, обл. Русе – 4 бр.; манастир „Св. 40 мъченици“, Велико Търново – 3 бр.; с. Тишевица, обл. Враца – 6 бр., са индикация, че тук те са попадали инцидентно. Ако се приеме, че разпространението им е било дифузно, то до България трябва да са достигали от места, където са били в обичайна употреба. През втората половина на XIII в. в Солун венецианският грош започнал да служи за сметководна единица и постепенно се наложил като нов сребърен номинал в монетния оборот. От там матапаните са се разпространявали към днешна Република Северна Македония, в Югозападна България (Авдев 1980, 13; Авдев 2005, 122 – 125) и може би в Западна Тракия, днес в Северна Гърция (Baker 2018, 488, No. 11). Около 1300 г. те са се използвали навсякъде по крайбрежието на Егейско море (Baker 2016, 1396).

Венецианските грошове са били познати и в Константинопол. Освен че са намирани в смесени монетни съкровища от византийската столица (Gökyıldırım 2000, 221 – 236; Авдев 2005, 122, бел. 5; Baker 2018, 488, Nos. 10, 12), те са прототипът на сребърните василикони (Muntaner 1984, II.40, cap. 210 – 212 = Мунтанер 1994, 58 – 60,

§210 – 212; Pegolotti 1936, 40 – 41, 290; Grierson 1999, 142; Авдев 2007, 135; Дочев 2017, 63 – 64, 83).

Важно е да се отбележи, че орязани матапани има в някои съкровища от Източна Тракия и че се намират като отделни монети (Baker 2018, 490 – 491). Известните колективни находки са от Кешан (обл. Одрин) (Baker 2014, 247, No. 4, 252 – 253, Pl. 30, Nos. 16 – 22; Baker 2018, 488 – 489, No. 13), от неизвестно място, вероятно в област Одрин (Baker 2014, 246 – 247, No. 3, 252, Pls. 29 – 30, Nos. 9 – 15; Baker 2018, 488 – 489, No. 15) и от Перперикон (Дочев 2021, 198 – 199, 233 – 235). Те едва ли са били донесени от България и затова трябва да се приеме, че орязване на матапани е било извършвано и във Византия.

Понеже Североизточна България през цялото Средновековие е била много по-обвързана исторически, икономогеографски и монетарно с Константинопол, отколкото със западните български области, предполагам, че орязаните венециански монети от петринското съкровище са били донесени от византийска Тракия. Не е изключено те да са постъпили в България заедно с перперата и трапезундските аспри.

Тъй като монетите от разглежданата находка не са емитирани в България, възниква въпросът дали съкровището е било формирано в Петрин, или, въпреки че е укрито тук, е група от друго място. И за двете възможности могат да се приведат доводи.

На различни места в Източна България са намирани аспри, орязани грошове и перпери. Асприте и орязаните грошове са с еднаква проба над 950 (Βασίλειου 2019, 76 – 77; Авдев 2010, 134 – 135) и теглата им се съотнасят 1:2. Затова е възможно да са били използвани успоредно за пари. Можело е да послужат и при по-големи плащания, когато количество монети се е приемало по тегло, а не по брой. Проблемът обаче е, че за разлика от имитациите на венециански грошове и византийските медни и златни монети тяхната употреба едва ли е била регламентирана от българската държава.

Втората възможност – монетите от съкровището да са били донесени наведнъж отнякъде, също е логична, защото перпери, аспри и орязани грошове е имало в Източна Тракия. В този случай може да се мисли, че са били употребявани от хора, които традиционно са ползвали трапезундски аспри. Такива биха могли да бъдат преселници от Трапезундската империя, от Западна Грузия или от Селджукския султанат.

Потенциални преносители на асприте в Североизточна България е можело да бъдат селджуци, за които има сведение, че през третата четвърт на XIII в. със съгласието на император Михаил VIII Палеолог дошли в Добруджа. То обаче е с много съмнителна достоверност (Мутафчиев 1993, 199 – 337; Матанов 2013, 373 – 384).

В началото на XIV в. на територията на Византия избухнали поредица въоръжени конфликти, в които участвали хора от различни етнически групи. През пролетта на 1305 г. водачът на каталанските наемници Роже дьо Флор бил убит в Адрианопол по заповед на Михаил – най-големия син и съимператор на Андроник II. Убийството предизвикало няколкогодишна война, в която под командването на Михаил се сражавали големи отряди алани и туркопули. Заедно с бойците се движели техните семейства. И едните, и другите предитовасали в Мала Азия. Заради неуспехите срещу каталаните група алани поискали и получили разрешение от Теодор Светослав да се заселят в България. Тук те били настигнати и разбити от съюзени испанци и турци (Pachymeris, Andr. Pal., VII, 14; VII, 18 – 19 = ГИБИ X, 211 – 214; Muntaner 1984, II.40, cap. 215 – 226 = Мунтанер 1994, 61 – 74, §215 – 226). Възможно е обаче тези алани да не са били единствените хора, които са напуснали разорената Тракия и са търсили сигурност в България.

Въпреки неяснотите къде е формирано и кога е укрито съкровището, а оттам и до каква степен трапезундските аспри са участвали в монетната циркулация на България през XIII в., наличието му насочва интереса към изучаването на тези, както се вижда, нередки за нашите земи монети. Известните данни и евентуални бъдещи находки разширяват значително ареала на разпространение на трапезундските емисии на Балканите и подтикват към търсене на тяхната историческа и/или икономическа интерпретация.

При подготовката на коментарната част от настоящата статия потърсих и получих нужната ми информация за инвентарни номера, местонамиране, емитенти, характерни особености (посока на печати, степен на запазеност, оразване на периферии и др.) и съпътстващи находки на трапезундски аспри и венециански грошове от XIII – XIV в., съхранявани в български музеи, от колегите: доц. д-р Валери Йотов (РИМ – Варна), Веселин Парушев (РИМ – Добрич), доц. д-р Желя Жекова (РИМ – Шумен), Радостина Георгиева (АМ – Велики Преслав), Георги Дзанев (РИМ – Разград), д-р Върбин Върбанов (РИМ – Русе), гл. ас. д-р Стоян Михайлов (филиал на НАИМ – БАН – Велико Търново), гл. ас. д-р Мирослава Доткова (НАИМ – БАН – София), д-р Милен Николов (РИМ – Бургас), д-р Йото Валериев (РИМ – Бургас), Мирослав Класнаков (РИМ – Бургас), д-р Мариана Минкова (РИМ – Стара Загора), Валентина Танева (РИМ – Пазарджик); гл. ас. д-р Светослава Филипова (РИМ – Кюстендил). Благодаря на всички за съдействието.

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ/ABBREVIATIONS:

CNI 1915: Corpus Nummorum Italicorum. Vol. VII. Veneto. (Venezia – parte I). Roma, 1915

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES:

Muntaner 1994: Ramon Muntaner. Cronica = Рамон Мунтанер. Хроника (Експедицията на каталонците на Изток). София, 1994. [Muntaner: Ramon Muntaner. Cronica = Ramon Muntaner. Hronika (Ekspeditsiata na katalontsite na Iztok). Sofiya, 1994].

Pachymeris 1980: Georgii Pachymeris. Michael Palaeologus. – Извори за българската история, т. XXII (= Гръцки извори за българската история, т. X). София, 1980, 149 – 183. [Pachymeris: Georgii Pachymeris. Michael Palaeologus. – Izvori za bulgarskata istoria, t. XXII (= Gratski izvori za bulgarskata istoria, t. X). Sofiya, 1980, 149 – 183].

Pachymeris 1980: Georgii Pachymeris. Andronicus Palaeologus. – Извори за българската история. Т. XXII (= Гръцки извори за българската история. Том X). София, 1980, 183 – 217. [Pachymeris: Georgii Pachymeris. Andronicus Palaeologus. – Izvori za bulgarskata istoria. T. XXII (= Gratski izvori za bulgarskata istoria. Том X). Sofiya, 183 – 217].

Pegolotti 1936: Francesco Balducci Pegolotti. La practica Della Mercatura. (= The Medieval Academy of America Publications, 24). A. Evans (ed.). Cambridge, Massachusetts: Medieval Academy of America, 1936.

Philes 1980: Manuel Philes. За подвизите на известния чутовен протостратор. – Извори за българската история. Т. XXII (= Гръцки извори за българската история, т. X). София, 1980, 138 – 148. [Philes: Manuel Philes. Za podvizite na izvestniya chutoven protostrator. – Izvori za bulgarskata istoria, t. XXII (= Gratski izvori za bulgarskata istoria. T. X). Sofiya, 1980, 138 – 148].

Авдев 1980: Ст. Авдев. Сребърните монети на цар Михаил Асен (1337 – 1355). – Нумизматика XIV, 3, 1980, 13 – 22. [Avdev 1980: St. Avdev. Srebarnite moneti na tsar Mihail Asen (1337 – 1355). – Numizmatika XIV, 3, 1980, 13 – 22].

Авдев 1982: Ст. Авдев. Имитации на венециански грошове от България. – Нумизматика XVI, 1, 1982, 19 – 26. [Avdev 1982: St. Avdev. Imitatsii na venetsianski groshove ot Bulgariya. – Numizmatika XVI, 1, 1982, 19 – 26].

Авдев 2005: Ст. Авдев. Монетната система в Средновековна България през XIII – XV в. София, 2005. [Avdev 2005: St. Avdev. Monetnata sistema v Srednovekovna Bulgariya prez XIII – XV v. Sofiya, 2005].

Авдев 2007: Ст. Авдев. Българските средновековни монети. София, 2007. [Avdev 2007: St. Avdev. Balgarskite srednovekovni moneti. Sofiya, 2007].

Авдев 2010: Ст. Авдев. Венецианските и генуезките сребърни слитъци и българското монетосечене през XIV век. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика 6, 2010, 133 – 146, табла XVII – XVIII. [Avdev 2010: St. Avdev. Venetsianskite i genuezkite srebarni slitatsi i balgarskoto monetosechene prez XIV vek. – Numizmatika, sfragistika i epigrafika 6, 2010, 133 – 146, tabla XVII – XVIII].

Аджемлерски 2013: Св. Аджемлерски. Село Аврен, Варненска област. Дати, събития, личности. Варна, 2013. [Adzhemlerski 2013: Sv. Adzhemlerski. Selo Avren, Varnenska oblast. Dati, sabitiya, lichnosti. Varna, 2013].

Антонова 1964: В. Антонова. Средновековни накити в Окръжния народен музей в Коларовград. – Археология VI, 2, 1964, 1964, 45 – 52. [Antonova 1964: V. Antonova. Srednovekovni nakiti v Okrazhniya naroden muzey v Kolarovgrad. – Arheologiya VI, 2, 1964, 1964, 45 – 52].

- Атанасов 2009:** Г. Атанасов. Добруджанското деспотство. Велико Търново, 2009. [Atanasov 2009: G. Atanasov. Dobrudzhanskoto despotstvo. Veliko Tarnovo, 2009].
- Ваклинова 1972:** М. Ваклинова. Новооткрито съкровище от Преслав. – Векове 1, 1972, 3, 52 – 56. [Vaklinova 1972: M. Vaklinova. Novootkrito sakrovishte ot Preslav. – Vekove 1, 1972, 3, 52 – 56].
- Герасимов 1939:** Т. Герасимов. Колективни находки на монети. – Известия на Археологическия институт XIII, 1939, 341 – 345. [Gerasimov 1939: T. Gerasimov. Kolektivni nahodki na moneti. – Izvestiya na Arheologicheskiya institut XIII, 1939, 341 – 345].
- Герасимов 1950:** Т. Герасимов. Колективни находки на монети през 1939 г. – Известия на Археологическия институт XVII, 1950, 316 – 326. [Gerasimov 1950: T. Gerasimov. Kolektivni nahodki na moneti prez 1939 g. – Izvestiya na Arheologicheskiya institut XVII, 1950, 316 – 326].
- Голенко 1959:** К. В. Голенко. Клад монет из села Тобаниери. – Византийский временник XVI, 1959, 127 – 172. [Golenko 1959: K. V. Golenko. Klad monet iz sela Tobanieri. – Vizantiyskiy vremennik XVI, 1959, 127 – 172].
- Гълъбов 2001:** Г. Гълъбов. Принос към историята и нумизматиката на средновековната България. Част втора. – Нумизматика и сфрагистика VIII, 1 – 2, 2001, 70 – 95. [Galabov 2001: G. Galabov. Prinos kam istoriyata i numizmatikata na srednovekovnata Balgariya. Chast vtora. – Numizmatika i sfragistika VIII, 1 – 2, 2001, 70 – 95].
- Гюзелев 2001:** В. Гюзелев. Венециански документи за историята на България и българите от XII – XIV в. София, 2001. [Gyuzelev 2001: V. Gyuzelev. Venetsianski dokumenti za istoriyata na Balgariya i balgarite ot XII – XIV v. Sofiya, 2001].
- Димитрова-Чудилова 2003:** С. Димитрова-Чудилова. Монеты и монетное обращение в Болгарском причерноморье в XIII – XIV вв. – В: Bulgaria Pontica Medii Aevi IV – V, 2003, 1, 175 – 195. [Dimitrova-Chudilova 2003: S. Dimitrova-Chudilova. Monetay i monetnoe obrashtenie v Bolgarskom prichernomorye v XIII – XIV vv. – V: Bulgaria Pontica Medii Aevi IV – V, 2003, 1, 175 – 195].
- Дзанев 1995:** Г. Дзанев. Кривня, община Вятowo, Русенска област. Материали за картата на средновековната българска държава (територията на днешната Североизточна България). – В: Плиска – Преслав 7, 1995, 223 – 225. [Dzanev 1995: G. Dzanev. Krivnya, obshchina Vyatovo, Rusenska oblast. – Materiali za kartata na srednovekovnata balgarska darzhava (teritoriyata na dнешnata Severoiztochna Balgariya). – V: Pliska – Preslav 7, 1995, 223 – 225].
- Дзанев 2011:** Г. Дзанев. Колективна находка от сребърни монети (XIII – XIV в.) от с. Кривня, Русенско. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика 7, 2011, 131 – 142, табла XXVII – XXX. [Dzanev 2011: G. Dzanev. Kolektivna nahodka ot srebarni moneti (XIII – XIV v.) ot s. Krivnya, Rusensko. – Numizmatika, sfragistika i epigrafika 7, 2011, 131 – 142, tabla XXVII – XXX].
- Дочев 1992:** К. Доcheв. Монети и парично обръщение в Търново XII – XIV в. Велико Търново, 1992. [Dochev 1992: K. Dochev. Moneti i parichno obrashtenie v Tarnovo XII – XIV v. Veliko Tarnovo, 1992].
- Дочев 2004:** К. Доcheв. Монетите от манастира „Великата лавра“ „Св. 40 мъченици“ във Велико Търново. – В: Средновековно Търново. Археологически проучвания. Юбилеен сборник по случай тридесет години от създаването на филиала на Археологическия институт с музей при Българската академия на науките – Велико Търново 1974 – 2004. В. Търново, 2004, 144 – 198. [Dochev 2004: K. Dochev. Monetite ot manastira „Velikata lavra“ „Sv. 40 machenitsi“ vav Veliko Tarnovo. – V: Srednovekovno Tarnovo. Arheologicheski prouchvaniya. Yubileen sbornik po sluchay trideset godini ot sazdavaneto na filiala na Arheologicheskiya institut s muzey pri Balgarskata akademiya na naukite – Veliko Tarnovo, 1974 – 2004. V. Tarnovo, 2004, 144 – 198].

Дочев 2009: К. Дочев. Каталог на българските средновековни монети XIII – XIV в. Типове, варианти, цени. Велико Търново, 2009. [Dochev 2009: K. Dochev. Katalog na balgarskite srednovekovni moneti XIII – XIV v. Tipove, varianti, tseni. Veliko Tarnovo, 2009].

Дочев 2015: К. Дочев. Нов вариант вторично доработена златна перпера на византийския император Михаил VIII Палеолог (1259 – 1282). – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика 11, 2015, 73 – 81, табла IX – X. [Dochev 2015: K. Dochev. Nov variant vtorichno dorabotena zlatna perpera na vizantiyskiya imperator Mihail VIII Paleolog (1259 – 1282). – Numizmatika, sfragistika i epigrafika 11, 2015, 73 – 81, tabla IX – X].

Дочев 2017: К. Дочев. Монети на византийската фамилия Палеолози в паричното обращение на българската държава 1259 – 1396. Велико Търново, 2017. [Dochev 2017: K. Dochev. Moneti na vizantiyskata familiya Paleolozhi v parichното obrashtenie na balgarskata darzhava 1259 – 1396. Veliko Tarnovo, 2017].

Дочев 2017, каталог: К. Дочев. Монети на византийската фамилия Палеолози в паричното обращение на българската държава 1259 – 1396. Каталог. Велико Търново, 2017. [Dochev 2017 katalog: K. Dochev. Moneti na vizantiyskata familiya Paleolozhi v parichното obrashtenie na balgarskata darzhava 1259 – 1396. Katalog. Veliko Tarnovo, 2017].

Дочев 2019: К. Дочев. Колективна монетна находка със златни перпери (XIII в.) от с. Долище, област Варна. – В: Acta Musei Varnaensis XIII-2, Ив. Русев и кол. (съст., ред.). История и култура на България и българите (IX – XIX в.). Исторически изследвания и археологически приноси в памет на проф. д-р Валентин Плетньов. Варна, 2019, 9 – 39. [Dochev 2019: K. Dochev. Kolektivna monetna nahodka sas zlatni perperi (XIII v.) ot s. Dolishte, oblast Varna. – V: Acta Musei Varnaensis XIII-2, Iv. Rusev i kol. (sast., red.). Istoriya i kultura na Bulgariya i balgarite (IX – XIX v.). Istoricheski izsledvaniya i arheologicheski prinosi v pamet na prof. d-r Valentin Pletnyov. Varna, 2019, 9 – 39].

Дочев 2021: К. Дочев. Монетите от акропола на Перперикон (IV в. пр. Хр. – XIV в. сл. Хр.). – В: Н. Овчаров, Здр. Димитров, Д. Коджаманова, К. Дочев, Д. Стоименов, Н. Шаранков. Античният и средновековен град Перперикон. Том 1. Акрополът. София, 2021, 177 – 265. [Dochev 2021: K. Dochev. Monetite ot akropola na Perperikon (IV v. pr. Hr. – XIV v. sl. Hr.). – V: N. Ovcharov, Zdr. Dimitrov, D. Kodzhamanova, K. Dochev, D. Stoimenov, N. Sharankov. Antichniyat i srednovekoven grad Perperikon. Tom 1. Akropolat. Sofiya, 2021, 177 – 265].

Дремсизова-Нелчинова, Антонова 1975: Цв. Дремсизова-Нелчинова, В. Антонова. Каталог на археологическите паметници в Шуменски окръг. София, 1975. [Dremsizova-Nelchinova, Antonova 1975: Tsv. Dremsizova-Nelchinova, V. Antonova. Katalog na arheologichesките pametnitsi v Shumenski okrag. Sofiya, 1975].

Жекова 2006: Ж. Жекова. Монети и монетно обръщение в средновековния Шумен. София, 2006. [Zhekova 2006: Zh. Zhekova. Moneti i monetno obrashtenie v srednovekovniya Shumen. Sofiya, 2006].

Жекова 2013: Ж. Жекова. Велики Преслав през втората половина на XIII в. Залезът на един царстващ град (по нумизматични данни). – Преслав 7, 2013, 303 – 318. [Zhekova 2013: Zh. Zhekova. Veliki Preslav prez vtorata polovina na XIII v. Zalezat na edin tsarstvasht grad (po numizmatichni danni). – Preslav 7, 2013, 303 – 318].

Жекова 2018: Ж. Жекова. Васил Хараланов. Един живот в писма. Писмата на д-р Васил Хараланов до проф. Тодор Герасимов. В. Търново, 2018. [Zhekova 2018: Zh. Zhekova. Vasil Haralanov. Edin zhivot v pisma. Pismata na d-r Vasil Haralanov do prof. Todor Gerasimov. V. Tarnovo, 2018].

Златарски 1994: В. Златарски. Притурка № 7. Михаил Глава Тарханиот и поемата на Мануила Фил за неговите подвизи. – История на българската дър-

- жава през средните векове. Том 3. Второ българско царство. България при Асеневци (1187 – 1280). София, 1994 (второ фототипно издание). [Zlatarski 1994: V. Zlatarski. Priturka № 7. Mihail Glava Tarhaniot i poemata na Manuila Fil za negovite podvizi. – Istoriya na balgarskata darzhava prez srednite vekove. Tom 3. Vtoro balgarsko tsarstvo. Bulgariya pri Asenevtsi (1187 – 1280). Sofiya, 1994 (vtoro fototipno izdanie)].
- Иванишевић, Радић 1997:** В. Иванишевић, В. Радић. Четири оставе византијског новца из збирке Народног музеја у Београду. – Нумизматичар 20, 1997, 131 – 146. [Ivanishevich, Radich 1997: V. Ivanishevich, V. Radich. Chetiri ostave vizantiyskog novtsa iz zbirke Narodnog muzeya u Beogradu. – Numizmatichar 20, 1997, 131 – 146].
- Иванишевић, Радић 2006:** В. Иванишевић, В. Радић. Византијски новац из Народног музеја у Београду. Београд, 2006 [Ivanishevich, Radich 2006: V. Ivanishevich, V. Radich. Vizantiyski novats iz Narodnog muzeya u Beogradu. Beograd, 2006].
- Иванов 2005:** М. Иванов. Загадъчният град Бургас. Бургас, 2005. [Ivanov 2005: M. Ivanov. Zagadachniyat grad Burgas. Burgas, 2005].
- Инкова, Славов 2019:** М. Инкова, П. Славов. „Малкото“ съкровище от Велики Преслав. – В: До портите на княжеския двор. Съкровища от Велики Преслав. София, 2019, 164 – 167. [Inkova, Slavov 2019: M. Inkova, P. Slavov. „Malkoto“ sakrovishte ot Veliki Preslav. – V: Do portite na knyazheskiya dvor. Sakrovishta ot Veliki Preslav. Sofiya, 2019, 164 – 167].
- Иречек 1899:** К. Иречек. Пътувания по България. Пловдив, 1899. [Irechek 1899: K. Irechek. Patuvaniya po Bulgariya. Plovdiv, 1899].
- Јовановић 1980:** В. Јовановић. Остача средновековног новац из Тетова. – Нумизматичар 3, 1980, 169 – 185 [V. Yovanovich. Ostava srednovekovnog novats iz Tetova. – Numizmatichar 3, 1980, 169 – 185].
- Йорданов 1978:** Ив. Йорданов. Монетите и монетната циркулация в Източна България през периода 1081 – 1261. Кандидатска дисертация. София, 1978. [Yordanov 1978: Iv. Yordanov. Monetite i monetnata tsirkulatsiya v Iztocna Bulgariya prez perioda 1081 – 1261. Kandidatska disertatsiya. Sofiya, 1978].
- Йорданов 1984:** Ив. Йорданов. Монети и монетно обръщение в Средновековна България 1081 – 1261. София, 1984. [Yordanov 1984: Iv. Yordanov. Moneti i monetno obrashtenie v Srednovekovna Bulgariya 1081 – 1261. Sofiya, 1984].
- Койчев, Азманов, Мутафов 1986:** Ат. Койчев, Б. Азманов, В. Мутафов. Колективна находка от сребърни венециански монети (XIII – XIV в.) от с. Костандово, Пазарджишки окръг. – Нумизматика XX, 1986, 3, 31 – 41. [Koychev, Azmanov, Mutafov 1986: At. Koychev, B. Azmanov, V. Mutafov. Kolektivna nahodka ot srebarni venetsianski moneti (XIII – XIV v.) ot s. Kostandovo, Pazardzhishki okrag. – Numizmatika XX, 1986, 3, 31 – 41].
- Конаклиев, Дончева 2012:** Ан. Конаклиев, Ст. Дончева. Колективна находка от сребърни грошове (XIV в.) от Преслав. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика 8, 2012, 123 – 133. [Konakliev, Doncheva. Kolektivna nahodka ot srebarni groshove (XIV v.) ot Preslav. – Numizmatika, sfragistika i epigrafika 8, 2012, 123 – 133].
- Кръстев 2019:** Л. Кръстев. Теодор Светослав – просопографски бележки за времето преди възцаряването му. Търновска книжовна школа – пространство и памет. Единадесети международен симпозиум, Велико Търново, 26 – 29 октомври 2017 г. – Търновска книжовна школа 11, 2019, 459 – 479. [Krastev 2019: L. Krastev. Teodor Svetoslav – prosopografski belezhki za vremeto predi vaztsaryavaneto mu. Tarnovska knizhovna shkola – prostranstvo i pamet. Edinadeseti mezhdunaroden simpozium. – Tarnovska knizhovna shkola 11, 26 – 29 oktomvri 2017 g. Veliko Tarnovo, 2019, 459 – 479].

Лазаренко 2020: Иг. Лазаренко. Наблюдения за монетната циркулация по черноморското крайбрежие на Южна Добруджа през XIII – началото на XIV в. – В: Н. Кънев и кол. (ред.). Владетел, държава и църква през средновековието на Балканите. Сборник с доклади от международна научна конференция, посветена на 60-годишнината на проф. д-р Пламен Павлов. Част 2. Велико Търново, 2020, 263 – 288. [Lazarenko 2020: Ig. Lazarenko. Nablyudeniya za monetnata tsirkulatsiya po chernomorskoto kraybrezhie na Yuzhna Dobrudzha prez XIII – nachaloto na XIV v. – V: N. Kanev i kol. (red.). Vladetel, darzhava i tsarkva prez srednovekoviето na Balkanite. Sbornik s dokladi ot mezhhdunarodna nauchna konferentsiya posvetena na 60-godishninata na prof. d-r Plamen Pavlov. Chast 2. Veliko Tarnovo, 2020, 263 – 288].

Лазаров 2008: Л. Лазаров. Клад с джучидскими монетами из местности „Равна гора“ у села Оброчище вблизи Балчика. – Степи Европы в эпоху средневековья 6. Золотоордынское время. Сборник научных работ. Донецк, 2008, 407 – 414. [Lazarov 2008: L. Lazarov. Klad s dzhuchidskimi monetami iz mestnosti „Ravna gora“ u sela Obrochishte vblizi Balchika. – Stepі Evropay v epohu srednekovyya 6. Zolotoordaynskoe vremya. Sbornik nauchnayh rabot. Donetsk, 2008, 407 – 414].

Манолова-Войкова 2019: М. Манолова-Войкова. Крепостта „Петрич кале“ над с. Разделна, Варненско (предварително съобщение). – В: Acta Musei Varnaensis XIII-1, Ив. Русев и кол. (ред.). История и култура на България и българите (IX – XIX в.). Исторически изследвания и археологически приноси в памет на проф. д-р Валентин Плетньов. Варна, 2019, 79 – 112. [Manolova-Voykova 2019: M. Manolova-Voykova. Krepostta „Petrich kale“ nad s. Razdelna, Varnensko (predvaritelno saobshtenie). – V: Acta Musei Varnaensis XIII-1, Iv. Rusev i kol. (red.). Istoriya i kultura na Balgariya i bulgarite (IX – XIX v.). Istoricheski izsledvaniya i arheologicheski prinosi v pamet na prof. d-r Valentin Pletnyov. Varna, 2019, 79 – 112].

Манолова-Войкова, Лазаренко 2019: М. Манолова-Войкова, Иг. Лазаренко. Крепост „Петрич кале“, община Аврен, област Варна. – В: Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 504 – 507. [Manolova-Voykova, Lazarenko 2019: M. Manolova-Voykova, Ig. Lazarenko. Krepost „Petrich kale“, obshtina Avren, Oblast Varna. – V: Arheologicheski otkritiya i razkopki prez 2018 g. Sofiya, 2019, 504 – 507].

Манолова-Войкова, Лазаренко 2020: М. Манолова-Войкова, Иг. Лазаренко. Крепост „Петрич кале“, общ. Аврен, обл. Варна. – В: Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга II, София, 2020, 1166 – 1170. [Manolova-Voykova, Lazarenko 2020: M. Manolova-Voykova, Ig. Lazarenko. Krepost „Petrich kale“, obsht. Avren, obl. Varna. – V: Arheologicheski otkritiya i razkopki prez 2019 g., Kniga II, Sofiya, 2020, 1166 – 1170].

Маргос 1987: А. Маргос. Варненските езера. София, 1987. [Margos 1987: A. Margos. Varnenskite ezera. Sofiya, 1987].

Маринов 1940: В. Маринов. Авренското плато. Областно географско изучаване. София, 1940. [Marinov 1940: V. Marinov. Avrenskoto plato. Oblastno geografsko izuchavane. Sofiya, 1940].

Матанов 2013: Хр. Матанов. Още по въпроса за „селджукското преселение“ в Добруджа през 60-те години на XIII в. – В: Г. Николов (ред.). Българско средновековие: общество, власт, история. Сборник в чест на проф. д-р Милияна Каймакамова. София, 2013, 373 – 384. [Matanov 2013: Hr. Matanov. Oshte po varposo za „seldzhukското preselenie“ v Dobrudzha prez 60-te godini na XIII v. – V: G. Nikolov (red.). Balgarsko srednovekovie: obshtestvo, vlast, istoriya. Sbornik v chest na prof. d-r Miliyana Kaymakamova. Sofiya, 2013, 373 – 384].

Митев, Георгиев 2017: Н. Митев, Др. Георгиев. Венециански и дубровнишки монети (XIII – XVIII в.) от фонда на ИМ – Провадия. – Нумизматика,

- сфрагистика и епиграфика 13, 2017, 235 – 241, табла XLVII – XLVIII. [Mitev, Georgiev 2017: N. Mitev, Dr. Georgiev. Venetsianski i dubrovnishki moneti (XIII – XVIII v.) ot fonda na IM – Provadiya. – Numizmatika, sfragistika i epigrafika 13, 2017, 235 – 241, tabla XLVII – XLVIII].
- Мутафчиев 1993:** П. Мутафчиев. Мнимото преселение на селджушки турци в Добруджа през XIII в. – В: Изток и Запад в европейското Средновековие. София, 1993, 199 – 337. [Mutaftchiev 1993: P. Mutaftchiev. Mnimoto preselenie na seldzhushki turtsi v Dobrudzha prez XIII v. – V: Iztok i Zapad v evropeyskoto Srednovekovie. Sofiya, 1993, 199 – 337].
- Николов 2020:** М. Николов. Археологическо проучване на средновековната крепост Русокастро, сектор „Цитадела“. – В: Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга II, София, 2020, 1171 – 1175. [Nikolov 2020: M. Nikolov. Arheologicheskoto prouchvane na srednovekovnata krepост Rusokastro, sektor „Tsitadela“. – V: Arheologicheski otkritiya i razkopki prez 2019 g. Kniga II, Sofiya, 2020, 1171 – 1175].
- Павлова 2007:** В. Павлова. Съкровищата на Средновековна България. Каталог на изложба. Археологически музей – Варна, 1 юни – 30 септември 2007. Варна, 2007. [Pavlova 2007: V. Pavlova. Sakrovishtata na Srednovekovna Balgariya. Katalog na izlozhba. Arheologicheski muzey – Varna, 1 yuni – 30 septemvri 2007. Varna, 2007].
- Парушев 1993:** В. Парушев. Непубликувани средновековни монети от Южна Добруджа (VIII – XIV в.). – Добруджа 10, 1993, 145 – 167. [Parushev 1993: V. Parushev. Nepublikuvani srednovekovni moneti ot Yuzhna Dobrudzha (VIII – XIV v.). – Dobrudzha 10, 1993, 145 – 167].
- Парушев 2015:** В. Парушев. Новонамерени средновековни монети от Южна Добруджа (VII – XV в.). – Добруджа 30, 2015, 107 – 148. [Parushev 2015: V. Parushev. Novonamereni srednovekovni moneti ot Yuzhna Dobrudzha (VII – XV v.). – Dobrudzha 30, 2015, 107 – 148].
- Пенчев 1983а:** Вл. Пенчев. Колективна монетна находка (XIV в.) от с. Тишевица, Врачански окръг. – Нумизматика XVII, 2, 15 – 41. [Penchev 1983a: Vl. Penchev. Kolektivna monetna nahodka (XIV v.) ot s. Tishevitsa, Vrachanski okrag. – Numizmatika XVII, 2, 15 – 41].
- Пенчев 1983б:** Вл. Пенчев. Колективна монетна находка (XIV в.) от с. Тишевица, Врачански окръг. – Нумизматика XVII, 3, 27 – 43. [Penchev 1983b: Vl. Penchev. Kolektivna monetna nahodka (XIV v.) ot s. Tishevitsa, Vrachanski okrag. – Numizmatika XVII, 3, 27 – 43].
- Пенчев 1990:** Вл. Пенчев. Средновековни български монети. – В: Й. Юркова, Вл. Пенчев. Български средновековни печати и монети. София, 1990. [Penchev 1990: Vl. Penchev. Srednovekovni balgarski moneti. – V: Y. Yurukova, Vl. Penchev. Balgarski srednovekovni pechati i moneti. Sofiya, 1990].
- Пенчев 2007:** Вл. Пенчев. Малко съкровище от сребърни венециански и сръбски монети (XIII – XIV в.) от фонда на АИМ – София. – Известия на Исторически музей – Кюстендил XIV, 2007, 213 – 222. [Penchev 2007: Vl. Penchev. Malko sakrovishte ot srebrni venetsianski i srabski moneti (XIII – XIV v.) ot fonda na AIM – Sofiya. – Izvestiya na Istoricheski muzey – Kyustendil XIV, 2007, 213 – 222].
- Пенчев 2008:** Вл. Пенчев. Колективна находка със сребърни венециански и сръбски монети (XIII – XIV в.) от фонда на НАИМ при БАН. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика 4, 2008, 106 – 114, табла XI – XIV. [Penchev 2008: Vl. Penchev. Kolektivna nahodka sas srebrni venetsianski i srabski moneti (XIII – XIV v.) ot fonda na NAIM pri BAN. – Numizmatika, sfragistika i epigrafika 4, 2008, 106 – 114, tabla XI – XIV].
- Пенчев 2010:** Вл. Пенчев. Част от колективна находка с венециански матапани

от землището на село Панчарево, Софийско. – Известия на Националния исторически музей XXII, 2010, 109 – 114. [Penchev 2010: VI. Penchev. Chast ot kolektivna nahodka s venetsianski matapani ot zemlishteto na selo Pancharevo, Sofiysko. – Izvestiya na Natsionalniya istoricheski muzey XXII, 2010, 109 – 114].

Петрунова 2020: Б. Петрунова. Съкровището от крепостта Калиакра. Татарската плячка. София, 2020. [Petrunova 2020: B. Petrunova. Sakrovishteto ot krepostta Kaliakra. Tatarskata plyachka. Sofiya, 2020].

Плетньов 1995: В. Плетньов. Петрич кале. Материали за картата на Средновековната българска държава (територията на днешната Североизточна България). – Плиска – Преслав 7. Р. Рашев и кол. (ред.). Шумен: АИМ – БАН, 1995, 244. [Pletnyov 1995: V. Pletnyov. Petrich kale. Materiali za kartata na Srednovekovnata balgarska darzhava (teritoriyata na dнешnata Severoiztochna Bulgariya). – Pliska – Preslav 7. R. Rashev i kol. (red.). Shumen: AIM – BAN, 1995, 244].

Плетньов и кол. 2015: В. Плетньов, М. Манолова-Войкова, Иг. Лазаренко. Археологическо проучване на средновековната крепост „Петрич кале“, община Аврен, област Варна. – В: Археологически открития и разкопки през 2014 г. LIV Национална археологическа конференция. Г. Кабакчиева и кол. (ред.). София, 2015, 675 – 678. [Pletnyov i kol. 2015: V. Pletnyov, M. Manolova-Voykova, Ig. Lazarenko. Arheologicheskoto prouchvane na srednovekovnata krepост „Petrich kale“, obshtina Avren, oblast Varna. – V: Arheologicheski otkritiya i razkopki prez 2014 g. LIV Natsionalna arheologicheska konferentsiya. G. Kabakchieva i kol. (red.). Sofiya, 2015, 675 – 678].

Плетньов и кол. 2016: В. Плетньов, М. Манолова-Войкова, Иг. Лазаренко, Пр. Пеев. Археологически разкопки на средновековния град Петрич (Петрич кале), община Аврен, Варненско. – В: Археологически открития и разкопки през 2015 г. LV Национална археологическа конференция. Ан. Аладжов и кол. (ред.). София, 2016, 722 – 724. [Pletnyov i kol. 2016: V. Pletnyov, M. Manolova-Voykova, Ig. Lazarenko, Pr. Peev. Arheologicheski razkopki na srednovekovniya grad Petrich (Petrich kale), obshtina Avren, Varnensko. – V: Arheologicheski otkritiya i razkopki prez 2015 g. LV Natsionalna arheologicheska konferentsiya. An. Aladzhev i kol. (red.). Sofiya, 2016, 722 – 724].

Плетньов и кол. 2017: В. Плетньов, М. Манолова-Войкова, Иг. Лазаренко, Пр. Пеев. Археологическо проучване на крепостта „Петрич кале“, община Аврен, Варненско. – В: Археологически открития и разкопки през 2016 г. LVI Национална археологическа конференция. София, 2017, 597 – 599. [Pletnyov i kol. 2017: V. Pletnyov, M. Manolova-Voykova, Ig. Lazarenko, Pr. Peev. Arheologicheskoto prouchvane na krepostta „Petrich kale“, obshtina Avren, Varnensko. – V: Arheologicheski otkritiya i razkopki prez 2016 g. LVI Natsionalna arheologicheska konferentsiya. Sofiya, 2017, 597 – 599].

Плетньов и кол. 2018: В. Плетньов, М. Манолова-Войкова, Иг. Лазаренко. Крепост „Петрич“, община Аврен, област Варна. – В: Археологически открития и разкопки през 2017 г. LVII Национална археологическа конференция. Л. Вагалински и кол. (ред.). София, 2018, 527 – 529. [Pletnyov i kol. 2018: V. Pletnyov, M. Manolova-Voykova, Ig. Lazarenko. Krepост „Petrich“, obshtina Avren, oblast Varna. – V: Arheologicheski otkritiya i razkopki prez 2017 g. LVII Natsionalna arheologicheska konferentsiya. L. Vagalinski i kol. (red.). Sofiya, 2018, 527 – 529].

Попов 2020: Т. Попов. Нова хипотеза – монети на Михаил Асен, син на Йоан III Асен. – В: Студии върху българското средновековно монетосечене с изводи за историята. София, 2020, 80 – 109. [Popov 2020: T. Popov. Nova hipoteza – moneti na Mihail Asen, sin na Yoan III Asen. – V: Studii varhu balgarskoto srednovekovno monetosechene s izvodi za istoriyata. Sofiya, 2020, 80 – 109].

Прокопов, Янев 1982: И. Прокопов, Я. Янев. Съкровище от венециански моне-

- ти край с. Граница, Кюстендилски окръг. – Нумизматика XVI, 1, 1982, 27 – 32. [Prokhorov, Yanev 1982: I. Prokhorov, Ya. Yanev. Sakrovishhte ot venetsianski moneti kray s. Granitsa, Kyustendilski okrag. – Numizmatika XVI, 1, 1982, 27 – 32].
- Ракова 1984:** Сн. Ракова. Находки на средновековни венециански монети от България. – Нумизматика XVIII, 3, 31 – 39. [Rakova 1984: Sn. Rakova. Nahodki na srednovekovni venetsianski moneti ot Balgariya. – Numizmatika XVIII, 3, 31 – 39].
- Рашев 1982:** Р. Рашев. Старобългарски укрепления на Долния Дунав (VII – XI в.). Варна, 1982. [Rashev 1982: R. Rashev. Starobalgarski ukrepleniya na Dolniya Dunav (VII – XI v.). Varna, 1982].
- Слепова 1982:** Т. И. Слепова. Развитие монетной чеканки в северной Италии в XII – XV вв. – В: Экономика, политика и культура в свете нумизматики. Сборник научных трудов. Ленинград, 1982, 100 – 129. [Slepova 1982: T. I. Slepova. Razvitie monetnoy chekanki v severnoy Italii v XII – XV vv. – V: Ekonomika, politika i kultura v svete numizmatiki. Sbornik nauchnykh trudov. Leningrad, 1982, 100 – 129].
- Соколова 1974:** И. В. Соколова. Трапезунтские аспры и кирманеули с именами Мануила I и Иоанна II Комнинов. – Нумизматика и эпиграфика (Москва) 11, 1974, 129 – 143. [Sokolova 1974: I. V. Sokolova. Trapezuntskie aspray i kirmaneuli s imenami Manuila I i Ioanna II Komninov. – Numizmatika i epigrafika (Moskva) 11, 1974, 129 – 143].
- Сотиров 2000:** Ив. Сотиров. Сребърни монетни съкровища от село Тишевица, Врачанско. I. Нумизматични щрихи към историята на западните български земи (втора половина на XIII век). – Годишник на департамент Археология IV – V, Нов български университет, Археологически институт и музей – БАН, 2000, 368 – 401. [Sotirov 2000: Iv. Sotirov. Srebarni monetni sakrovishhta ot selo Tishevitsa, Vrachansko. I. Numizmatichni shtrihi kam istoriyata na zapadnite balgarski zemi (vtora polovina na XIII vek). – Godishnik na departament Arheologiya IV – V, Nov balgarski universitet, Arheologicheski institut i muzey – BAN, 2000, 368 – 401].
- Сотиров 2001:** Ив. Сотиров. Нумизматичен етюд към историята на автономното Видинско княжество от края на XIII век до 30-те години на XIV век. – Годишник на Археологически институт с музей – БАН I, 2001, 288 – 332. [Sotirov 2001: Iv. Sotirov. Numizmatichen etyud kam istoriyata na avtonomnoto Vidinsko knyazhestvo ot kraya na XIII vek do 30-te godini na XIV vek. – Godishnik na Arheologicheski institut s muzey – BAN I, 2001, 288 – 332].
- Теодосиев 2017:** Н. М. Теодосиев. Опис на колективните монетни находки от България. Опис, том II. От 498 г. сл. Хр. до XX век. София, 2017. [Teodosiev 2017: N. M. Teodosiev. Opis na kolektivnite monetni nahodki ot Balgariya. Opis, tom II. Ot 498 g. sl. Hr. do XX vek. Sofiya, 2017].
- Шкорпил 1929:** К. Шкорпил. Старобългарската съобщителна мрежа около Преслав и крепостите по нея. – Българска историческа библиотека 2, 1929, 80 – 111. [Shkorpil 1929: K. Shkorpil. Starobalgarskata saobshhitelna mrezha okolo Preslav i krepostite po neya. – Balgarska istoricheska biblioteka 2, 1929, 80 – 111].
- Юркова 1978:** Й. Юркова. Монетни находки, открити в България през 1973 и 1974 г. – Археология XX, 1978, 2, 72 – 77. [Yurukova 1978: Y. Yurukova. Monetni nahodki, otkriti v Balgariya prez 1973 i 1974 g. – Arheologiya XX, 2, 1978, 72 – 77].
- Юркова 1979:** Й. Юркова. Монетни находки, открити в България през 1977 и 1978 г. – Археология XXI, 1979, 4, 59 – 65. [Yurukova 1979: Y. Yurukova. Monetni nahodki, otkriti v Balgariya prez 1977 i 1978 g. – Arheologiya XXI, 4, 1979, 59 – 65].
- Baker 2014:** J. Baker. Coin Circulation in Late Medieval Thrace according to the Evidence from Edirne Archaeological Museum. – The Numismatic Chronicle 174, 2014, 245 – 256, Pls. 29 – 39.

- Baker 2016:** J. Baker. Circulation of Non-Byzantine Coins in the Two Coasts of the Aegean. – In: B. Krsmanović, L. Milanović (eds.). Proceedings of the 23rd International Congress of Byzantine Studies, Belgrade, 22 – 27 August 2016. Round Tables. Belgrade, 2016, 1394 – 1399.
- Baker 2018:** J. Baker. Coin Circulation in Fourteenth-Century Thrace and Constantinople According to the Evidence of the Hoards. – In: O. Tekin (ed.) Second International Congress on the History of Money and Numismatics in the Mediterranean World, Proceedings, Antalya, 5 – 8 January 2017. Antalya, 2018, 485 – 504.
- Bendall 1988:** S. Bendall. A Private Collection of Palaeologan Coins. Wolverhampton, 1988.
- Bendall 2016:** S. Bendall. Provenances of the coins of Trebizond from A. D. 1018 to 1458. – In: B. Krsmanović, L. Milanović (eds.). Proceedings of the 23rd International Congress of Byzantine Studies, Belgrade, 22 – 27 August 2016. Round Tables. Belgrade, 2016, 1400 – 1402.
- Condurachi 1949:** E. Condurachi. Un nou tezaur de monede bizantine. – In: Academia R. P. R. Secția de științe istorice, filosofice și economice. Buletin științific I, 1949, 3 – 4, 163 – 167.
- Georganteli 2010:** E. S. Georganteli. Trapezuntine Money in the Balkans, Anatolia and the Black Sea, 13th – 15th Centuries. – In: T. Kyriakides (ed.). Trebizond and the Black Sea. Thessaloniki, 2010, 93 – 112.
- Guruleva 2010:** V. Guruleva. Trebizond Coins in Crimea. – In: Mélanges Cécile Morrisson. Travaux et mémoires. Collège de France, Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance, 16. Paris, 2010, 401 – 413.
- Gökyıldırım 2000:** T. Gökyıldırım. Le trésor d'hyperpères des Paléologues d'Istanbul – Cerrahpaşa (1953). Les sigles et leurs interprétations. – Revue numismatique 155, 2000, 221 – 236.
- Grierson 1999:** Ph. Grierson. Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Vol. V: Ph. Grierson and Al. Bellinger (eds.). Michael VIII to Constantine XI (1258 – 1453). Parts 1 and 2. Washington, Dumbarton Oaks Research Library & Collection, 1999.
- Iliescu 1975:** O. Iliescu. Tezaurul de perperi bizantini de la Isacea. – Studii și Cercetări de Numismatică VI, 1975, 239 – 242.
- Iliescu, Simion 1964:** O. Iliescu, G. Simion. Le grand trésor de monnaies et lingots des XIIIe et XIVe siècles trouvé en Dobroudja septentrionale. – Note préliminaire. – Revue des études sud-est européennes 1964, 1 – 2, 217 – 228.
- Jesse 1924:** W. Jesse. Quellenbuch zur Münz und Geldgeschichte des Mittelalters. Halle, 1924.
- Lianta 2009:** E. Lianta. Late Byzantine Coins 1204 – 1453. In the Ashmolean Museum University of Oxford. London, SPINK, 2009.
- Manolova-Voykova, Lazarenko 2021:** M. Manolova-Voykova, Ig. Lazarenko. Numismatic Data for Dating the Construction of the Main Fortification Wall of Petrich Kale. – In: V. Varbanov, N. Rusev (eds.). Coin Hoards in Southeastern Europe (1st– 6th Century AD) (= Proceedings of the Rousse Regional Museum of History, Vol. 24). Rousse 2021, 345 – 388.
- Oberländer-Târnoveanu 1993:** E. Oberländer-Târnoveanu. Un atelier monétaire inconnu de la Horde d'Or sur le Danube: Săqçy – Isaccia (XIIIe – XIVe siècles). – In: T. Hackens and G. Moucharte (eds.). Actes du XIe Congrès International de Numismatique organisée à l'occasion du 150e anniversaire de la Société Royale de Numismatique de Belgique. Bruxelles. 8 – 13 septembre 1991. Extrait du volume III. Louvain-la-Neuve, 1993, 291 – 304.
- Papadopoli 1893:** N. Papadopoli. La moneta di Venecia. Venice, 1893.

- Papadopoulou 2016:** P. Papadopoulou. Coin Circulation in Anatolia after 1204. – In: B. Krsmanović, L. Milanović (eds.). *Proceedings of the 23rd International Congress of Byzantine Studies*, Belgrade, 22 – 27 August 2016. Round Tables. Belgrade, 2016, 1412 – 1414.
- Retowski 1910:** O. Retowski. Die Münzen der Komnenen von Trapezunt, Moscow, 1910. (Оттиск из I тома „Нумизматического сборника“, 1911, 113 – 301) [Ottisk iz I toma „Numizmaticheskago sbornika“, 1911, 113 – 301].
- Theoklieva-Stoytcheva 2001:** E. Theoklieva-Stoytcheva. *Mediaeval Coins from Mesemvria*. Sofia, 2001.
- Wroth 1911:** W. Wroth. *Catalogue of the Coins of the Vandals, Ostrogoths and Lombards, and of the Empires of Thessalonica, Nicaea and Trebizond in the British Museum*. London, 1911.
- Βασιλείου 2019:** Κ. Χρυσή Βασιλείου. Το νομισματοκοπείο της Τραπεζούντας: Παραγωγή, κυκλοφορία, εικονογραφία και χρήση του νομίσματος (11ος – 15ος αι.) (The mint of Trebizond: coin production, circulation, iconography and the use of coinage (11th – 15th c.)). Θεσσαλονίκη, 2019.

HOARD OF COINS DATED BACK TO THE 13TH CENTURY FOUND IN PETRIN

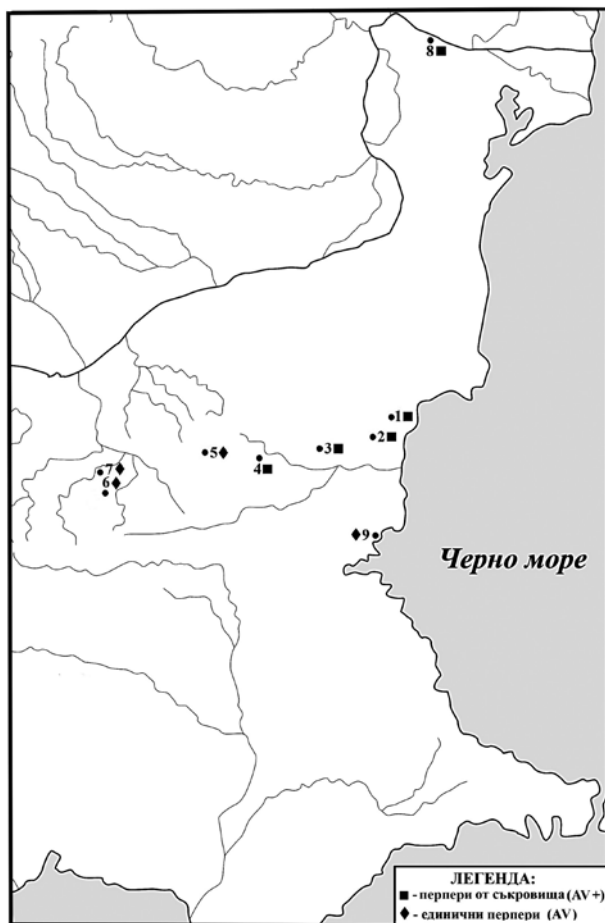
Igor LAZARENKO

SUMMARY

The medieval town of Petrin (present-day Petrich Kale) is located in the northwestern part of the Avren plateau, above the village of Razdelna, Beloslav Municipality, Varna District. Since 2014, a team of Varna Regional Museum of History has been carrying out excavations there annually. In an embankment on the outside of Tower No 2 a hoard of coins was discovered in 2021. One gold hyperpyron of the Byzantine Emperor Michael VIII Palaeologus (1258 – 1282), twelve silver aspers of the Trebizond Emperor Manuel I Comnenus (1238 – 1263) or of the „Manuel I Comnenus“ type, four Venetian silver grossi with clipped peripheries – two of Reniero Zeno (1253 – 1268) and two of uncertain doges dated back to the 13th – the early 14th c. were identified.

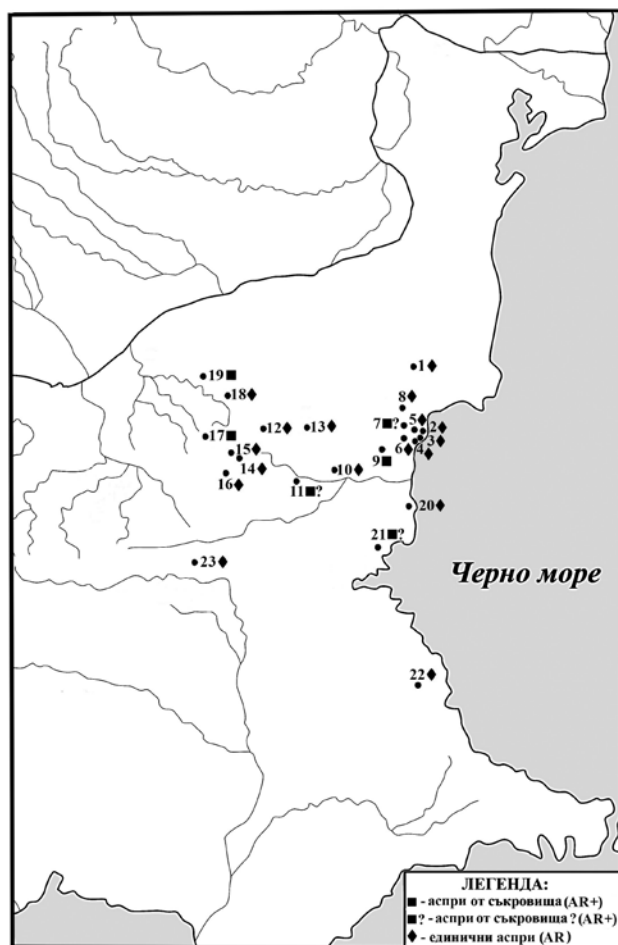
All the coins date to the 13th c., but were buried most probably in the early 14th c. since the Venetian grossi have been clipped – an activity carried out mainly in the 14th century.

Despite the uncertainties as to where the hoard was formed and when it was buried, and hence to the extent to which the Trebizond aspers participated in the monetary circulation of Bulgaria in the 13th c., its presence directs interest towards the study of these coins. Known data and possible future findings significantly expand the distribution range of Trebizond issues in the Balkans and encourage to search for their historical and/or economic interpretation.

Карта I. Местонамиране на перпери на Михаил VIII Палеолог (1258 – 1282) в Източна България и Северна Добруджа, трето сечение: 1. Късноантична крепост до с. Долище, общ. Аксаково, обл. Варна (РИМ – Варна, инв. № IV 2481); 2. Средновековен град Петрин (Петрич кале), общ. Аврен, обл. Варна (РИМ – Варна, пол. инв. № 1/2021); 3. Варненско/Шуменско (НИМ – София: Дочев 2015, 75 – 76); 4. Смядово, обл. Шумен (Жекова 2018, 45, 52); 5. Омуртаг, обл. Търговище (Дочев 2017 каталог, 8, № 012); 6. Лясковец – Златарица, обл. Велико Търново (Дочев 2017 каталог, 6 – 7, № 009, 8 – 9, № 014); 7. Горна Оряховица, обл. Велико Търново (Дочев 2017 каталог, 5, № 004); 8. Средновековен град Несебър, обл. Бургас (Музей „Старинен Несебър“, инв. № 255).

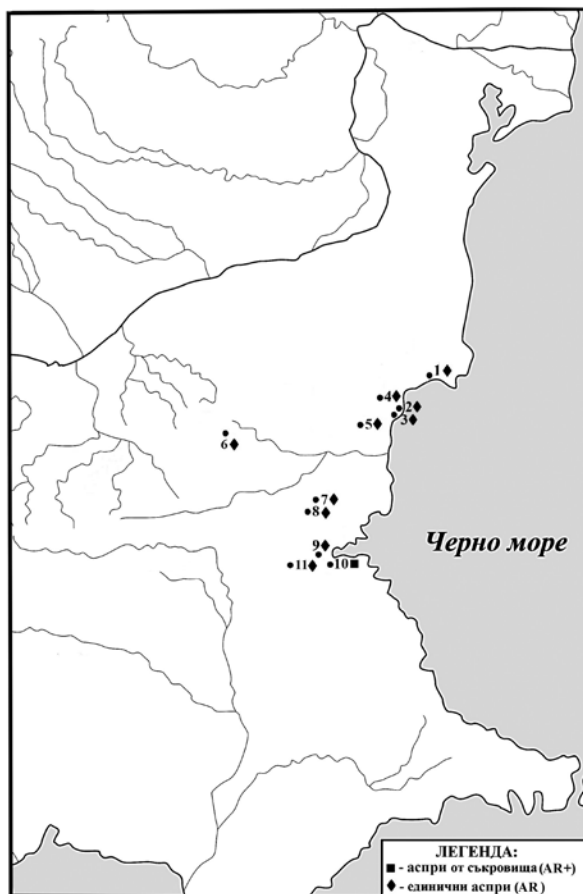
Map I. Discovery place of hyperpyra of Michael VIII Palaiologos (1258 – 1282), third minting in Eastern Bulgaria and Northern Dobrudzha: 1. Late Antique fortress near Dolishte, Aksakovo Municipality, Varna Province (RHM – Varna, inv. No. IV 2481); 2. Medieval town of Petrin (Petrich Kale), Avren Municipality, Varna Province (RHM – Varna, field inv. No. 1/2021); 3. Varna/Shumen region (NHM – Sofia: Дочев 2015, 75 – 76); 4. Smyadovo, Shumen Province (Жекова 2018, 45, 52); 5. Omurtag, Targovishte Province (Дочев 2017 каталог, 8, No. 012); 6. Lyaskovets – Zlataritsa, Veliko Tarnovo Province (Дочев 2017 каталог, 6 – 7, No 009, 8 – 9, No. 014); 7. Gorna Oryahovitsa, Veliko Tarnovo Province (Дочев 2017 каталог, 5, No 004); 8. Medieval town of Nessebar, Burgas Province (Museum *Ancient Nessebar*, inv. No 255).

Карта II. Местонамиране на трапезундски аспри на Мануил I Комнин (1238 – 1263) в България: 1. Добричко (РИМ – Добрич; Парушев 2015, 143); 2. Аладжа манастир, общ. Варна (РИМ – Варна, инв. № IV 126); 3. Средновековен град Кастрици, общ. Варна (РИМ – Варна, инв. № Е 1703, пол. инв. № 1/2021); 4. Варна (РИМ – Варна, инв. № IV 123; IV. 129 – 130; IV 2233); 5. с. Кичево, общ. Аксаково, обл. Варна (РИМ – Варна, инв. № IV 2384); 6. Аксаково, обл. Варна (РИМ – Варна, инв. № IV 128); 7. Късноантична крепост до с. Долище, общ. Аксаково, обл. Варна (РИМ – Варна, инв. № IV 2344, 2345, 2369 – 2373, 2515 – 2517, 2522); 8. Варненско (РИМ – Варна, инв. № IV 124, 125); 9. Средновековен град Петрин (Петрич кале), общ. Аврен, обл. Варна (РИМ – Варна, пол. инв. № 2 – 13/2021); 10. Средновековна крепост до с. Китен, общ. Провадия, обл. Варна (РИМ – Варна, инв. № IV 2514); 11. Късноантична крепост до с. Желъд, общ. Смядово, обл. Шумен (РИМ – Варна, инв. № IV 2374 – 2376, 2388, 2389); 12. Средновековен град Шумен (РИМ – Шумен, инв. № 1961); 13. Шуменско (РИМ – Шумен, инв. № 591, 592); 14. Средновековен град Преслав (АМ – Велики Преслав: Йорданов 1984, 249; НИМ – София, инв. № КВП 2257/7); 15. с. Имренчево, общ. Велики Преслав, обл. Шумен (Йорданов 1978, 208); 16. Върбица, обл. Шумен (АМ – Преслав, инв. № 55); 17. с. Здравец, общ. Търговище (Антонова 1964, 48); 18. Разградско (РИМ – Разград, инв. № 49,

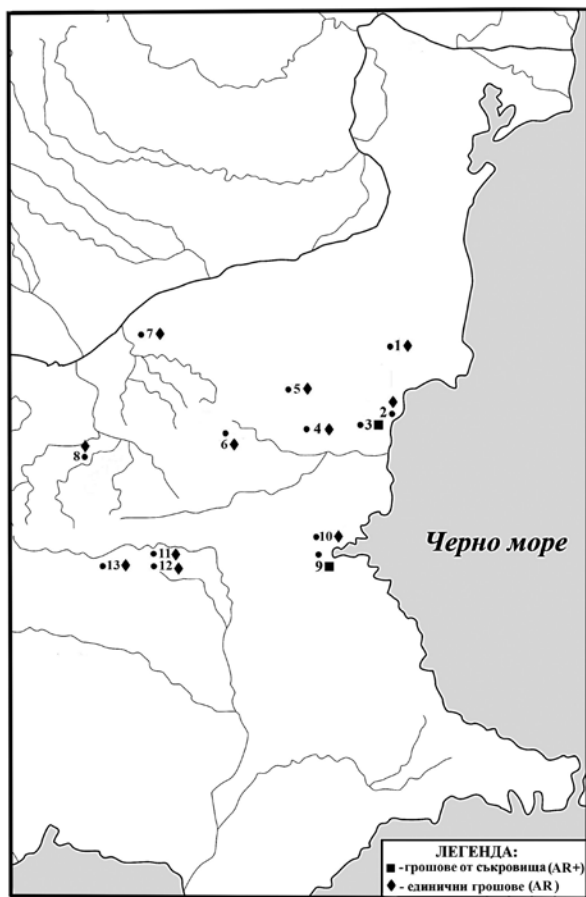
741, 742); 19. с. Кривня, общ. Ветово, обл. Русе (РИМ – Разград, инв. № 23); 20. Бяла, обл. Варна (ОКИ – Бяла); 21. с. Горица, общ. Поморие, обл. Бургас (РИМ – Бургас, инв. № 718 А, 719 А); 22. с. Граматиково, общ. Малко Търново, обл. Бургас (РИМ – Бургас, инв. № 809); 23. Сливенско (Йорданов 1978, 208)

Мар II. Discovery place of Trebizond aspres of Manuel I Komnenos (1238 – 1263) in Bulgaria: 1. Dobrich region (RHM – Dobritch; Парушев 2015, 143); 2. Aladzha Monastery, Varna Province (RHM – Varna, inv. No. IV 126); 3. Medieval town of Kastritsi, Varna Province (RHM – Varna, inv. No. E 1703, пол. инв. № 1/2021); 4. Varna (RHM – Varna, inv. No. IV 123; IV 129 – 130; IV 2233); 5. Kichevo village, Akskaovo Municipality, Varna Province (RHM – Varna, inv. No. IV 2384); 6. Aksakovo, Varna Province (RHM – Varna, inv. No. IV 128); 7. Late Antique fortress near Dolishte village, Akskaovo Municipality, Varna Province (RHM – Varna, inv. No. IV 2344, 2345, 2369 – 2373, 2515 – 2517, 2522); 8. Varna region (RHM – Varna, No. IV 124, 125); 9. Medieval town of Petrin (Petrich Kale), Avren Municipality, Varna (RHM – Varna, field inv. No. 2 – 13/2021); 10. Medieval fortress near Kiten village, Provadiya Municipality, Varna Province (RHM – Varna, inv. No. IV 2514); 11. Late Antique fortress near Zhelad village, Smyadovo Municipality, Shumen Province (RHM – Varna, inv. No. IV 2374 – 2376, 2388, 2389); 12. Medieval town of Shumen (RHM – Shumen, inv. No 1961); 13. Shumen region (RHM – Shumen, inv. No. 591, 592); 14. Medieval town of Preslav (AM – Veliki Preslav: Йорданов 1984, 249; NHM – Sofia, inv. No. KBП 2257/7); 15. Imrenchevo village, Veliki Preslav Municipality, Shumen Province (Йорданов 1978, 208); 16. Varbitsa village, Shumen Province (AM – Veliki Preslav, inv. No. 55); 17. Zdravets village, Targovishte Municipality (Антонова 1964, 48); 18. Razgrad region (RHM – Razgrad; inv. No. 49, 741, 742); 19. Krivnya village, Vetovo Municipality, Ruse Province (RHM – Razgrad, inv. No. 23); 20. Byala, Varna Province (MCI – Byala); 21. Goritsa village, Pomorie Municipality, Burgas Province (RHM – Burgas, inv. No. 718A, 719A); 22. Gramatikovo village, Malko Tarnovo Municipality, Burgas Province (RHM – Burgas, inv. No. 809); 23. Sliven region (Йорданов 1978, 208)

Карта III. Местонамиране на трапезундски аспри на Йоан II Комнин (1280 – 1297) в България: 1. Каварненско (ИМ – Каварна, инв. № 579, 722); 2. Варна (РИМ – Варна, инв. № IV 302); 3. с. Водица, общ. Аксаково, обл. Варна (РИМ – Варна, инв. № IV 127); 4. Средновековен град Петрин (Петрич кале), общ. Аврен, обл. Варна (РИМ – Варна, пол. инв. № 46/2018, 48/2018); 5. Средновековен град Преслав (НАИМ – София, инв. № CLXXXIX от разкопки на двореца през 1948 г.); 6. с. Добра поляна, общ. Руен, обл. Бургас (РИМ – Бургас, инв. № 1137А); 7. с. Руен, обл. Бургас (РИМ – Бургас, инв. № 2217А); 8. с. Русокастро, общ. Камено, обл. Бургас (РИМ – Бургас, пол. инв. № 41); 9. с. Тръстиково, общ. Камено, обл. Бургас (РИМ – Бургас, инв. XX); 10. Бургаско (РИМ – Бургас, инв. № 1311).

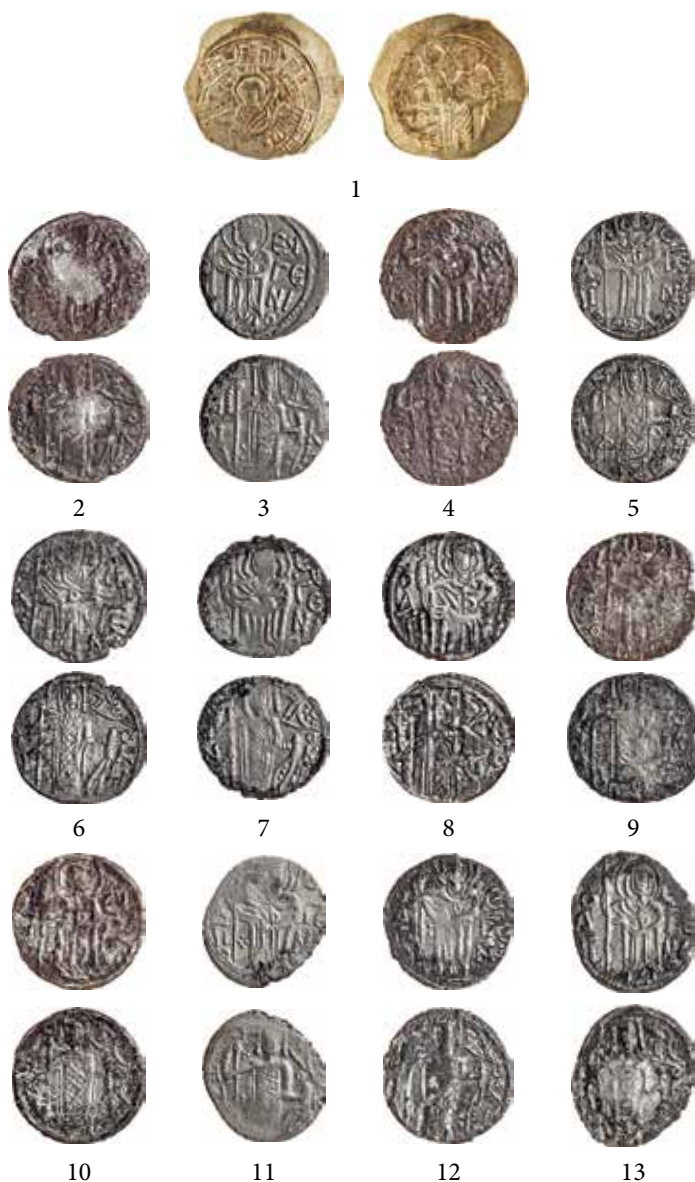
Марк III. Discovery place of Trebizond aspers of John II Komnenos (1280 – 1297) in Bulgaria: 1. Kavarna region (HM – Kavarna, inv. No 579, 722); 2. Varna (RHM – Varna, inv. No. IV 302); 3. Voditsa village, Aksakovo Municipality, Varna Province (RHM – Varna, inv. No IV 127); 4. Medieval town of Petrin (Petrich Kale), Avren Municipality, Varna Province (RHM – Varna, field inv. No. 46/2018, 48/2018); 5. Medieval town of Preslav (NAIM – Sofia, inv. No CLXXXIX from excavations of the palace in 1948) 6. Dobra polyana village, Ruen Municipality, Burgas Province (RHM – Burgas, inv. No. 1137A); 7. Ruen village, Burgas Province (RHM – Burgas, inv. No. 2217A); 8. Rusokastro village, Kameno Municipality, Burgas Province (RHM – Burgas, field inv. No. № 41); 9. Trastikovo village, Kameno Municipality, Burgas Province (RHM – Burgas, inv. XX); 10. Burgas region (RHM – Burgas, inv. No. 1311).

Карта IV. Местонамиране на венециански гръшове на Раниери Зено (1253 – 1268) в Източна България: 1. Добричко (Парушев 2015, 143); 2. Варна (РИМ – Варна, инв. № 158, 317); 3. Средновековен град Петрин (Петрич кале), общ. Аврен, обл. Варна (РИМ – Варна, пол. инв. № 14/2021, 15/2021); 4. с. Славейково, общ. Провадия, обл. Варна (ИМ – Провадия, инв. № 126); 5. Шуменско (РИМ – Шумен, инв. № 634); 6. Средновековен град Преслав (Йорданов 1978, 208); 7. Русенско (РИМ – Русе); 8. Средновековен град Търново (Дочев 1992, 163 – 164); 9. Средновековен град Русокастро, общ. Камено, обл. Бургас (РИМ – Бургас: Николов 2020, 1174); 10. Бургаско (Йорданов 1978, 208); 11. с. Кортен, общ. Нова Загора, обл. Сливен (Йорданов 1978, 208); 12. Новозагорско (Йорданов 1978, 208); 13. Стара Загора (Йорданов 1978, 208).

Map IV. Discovery place of Venetian grossi of Ranieri Zeno (1253 – 1268) in Eastern Bulgaria: 1. Dobrich region (Парушев 2015, 143); 2. Varna (RHM – Varna, inv. No. 158, 317); 3. Medieval town of Petrin (Petrich Kale), Avren Municipality, Varna Province (RHM – Varna, field inv. No. 14/2021, 15/2021); 4. Slaveykovo village, Provadiya Municipality, Varna Province (HM – Provadia, inv. No. 126); 5. Shumen region (RHM – Shumen, inv. No. 634); 6. Medieval town of Preslav (Йорданов 1978, 208); 7. Ruse region (RHM – Ruse); 8. Medieval town of Tarnovo (Дочев 1992, 163 – 164); 9. Medieval town of Rusokastro, Kameno Municipality, Burgas Province (RHM – Burgas: Николов 2020, 1174); 10. Burgas region (Йорданов 1978, 208); 11. Korten village, Nova Zagora Municipality, Sliven Province (Йорданов 1978, 208); 12. Nova Zagora region (Йорданов 1978, 208); 13. Stara Zagora (Йорданов 1978, 208).

ТАБЛО I/PLATE I

Табло I. 1. Перпера на император Михаил VIII Палеолог (1258 – 1282), трето златно монетосечене, втора фаза (септември 1272 – 1282), монетен двор Константинопол

Plate I. 1. Hyperpyron of Emperor Michael VIII Palaiologos (1258 – 1282), third gold minting, second stage (September 1272 – 1282), mint of Constantinople

Табло I. 2 – 13. Аспри на император Мануил I Комнин (1238 – 1263) или тип „Мануил I Комнин“ от управлението на императорите Андроник II Комнин (1263 – 1266) и Георги II Комнин (1266 – 1280), монетен двор Трапезунд

Plate I. 2 – 13. Aspers of Emperor Manuel I Komnenos (1238 – 1263) or Manuel I Komnenos type from the reign of the emperors Andronikos II Komnenos (1263 – 1266) and George II Komnenos (1266 – 1280), mint of Trebizond

ТАБЛО II/PLATE II

Табло II. 14. Грош на дожите Джакопо Тиеполо (1229 – 1249) или Марино Морозини (1249 – 1253), монетен двор Венеция

Plate II. 14. A grosso of the Doges Jacopo Tiepolo (1229 – 1249) or Marino Morosini (1249 – 1253), mint of Venice

Табло II. 15 – 16. Грошове на дож Раниери Зено (1253 – 1268), монетен двор Венеция

Plate II. 15 – 16. Grossi of the Doge Ranieri Zeno (1253 – 1268), mint of Venice

Табло II. 17. Грош на неопределен дож от втората половина на XIII в. – началото на XIV в., монетен двор Венеция

Plate II. 17. A grosso of an unidentified Doge from the second half of the 13th – early 14th century, mint of Venice

ДВЕ РЕДКИ МОНЕТИ ОТ XIII – XIV ВЕК ОТ ФОНДА НА РИМ – СТАРА ЗАГОРА

Красимир КРЪСТЕВ*, Мариана МИНКОВА**

**Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, ул. „Университетска“
№ 115, Шумен 9700, България; krusteff77@yahoo.com.au*

***Регионален исторически музей – Стара Загора,
бул. „Руски“ № 42, Стара Загора 6000, България; minkova_m@abv.bg*

ABSTRACT

In general, there are few Seljuk coins found on the territory of present Bulgaria and only isolated specimens are published. The paper aims at publishing of two rare coins preserved at the depository of the Regional Museum of History in Stara Zagora – a Seljuq dirham of the Sultanate of Rum issued by the mint in Konya during the reign of Kaykhusraw II (1237 – 1246) and a gold florin, issued by the mints in the Kingdom of Hungary during the reign of King Louis I (1342 – 1382).

Keywords: Gold florin; King Louis I (1342 – 1382); Seljuq dirham; Kaykhusraw II (1237 – 1246)

В нумизматичния фонд на Регионален исторически музей – Стара Загора се съхраняват две интересни монети, които са обект на настоящата публикация.

Първата от тях е постъпила в музея от частно лице през 2022 г. Открита е северно от с. Сладък кладенец, на 1.5 км от скалите. (Има сведения от същото лице и за монета на Иван Александър). Разглежданата монета е сребърен селджукски дирхам (по-точно на Румския или Иконийския султанат), отсечен в Коня по време на султан Кайхюсрев II (1237 – 1246) в 641 г. от Хиджра (**обр. 1**). Монетата спада към неописан вариант на добре известен тип (Mitchiner 1977, 893, 978 – 980; Izmirlier 2009, 403; Broome 2010, 243; 2011, 246 type G – Caliph al-Musta`sim; Album 2011, 134, № 1218). Теглото е 2.99 г, а диаметърът – 21.0 мм. Описанието на монетата е следното: